

NOVA NADA.

ZBORNİK ZABAVE I POUKE.

Knjiga III.

U Zagrebu, 1899.

Svezak 4. i 5.

Za mrtvašnico.

Znate li, kdo je tam pokopan	Danes pa glejte grob njegov,
Za mrtvašnico v zemlji nesveti?	Danes na vernih duš dan!
V grobu že leto in dan leži,	Venček tak svež, tak nežen in bel
Nikdo med tem se ga spomnil ni,	Njemu na grobu leži
Kot da je satanu v last predan . . .	V vencu iz svečic se srce žari.

* * *

Prišle so mimo žene in dejale
Tiho med sabo tako,
Da one so njega dobro poznale,
Zaradi ljube leži pod zemljo.
A tudi deklica ni jim neznaná,
Skrivaj prižgala je svečice te,
Ljubemu v veden spomin da gore.

Aleksij Mihajlovič Rostov.

Fantazije.

I.

Duša, duša! . . . Neumljivo	Zdaj v nesreče pekel plaue
V veke mi je bitje tvoje . . .	Divja sila te ljubezni . . .
Kot kristale morje temno	In sovraštva objemo te,
Hraniš ti skrivnosti svoje.	Ah, plameni žgoči, jezni.
Zdaj v nebo ljubezni jasno	V vek med srečo in nesrečo
Srečna hočeš poleteti	Zibljejo moči te neme.
In človeštvo neizmerno	V veke mira in nemira
V sreče naročaj objeti . . .	V tvojem dnu poganja seme.

S hladnim umom proumevam
Dan in noč skrivnostij roje . . .
Sfinga . . . Sfinga! . . . Neumljivo
V veke mi je bitje tvoje.

II.

Kak pusto, pusto vse! . . . Sijaj le sveče
 Iz kota blede žar po sobi meče.
 In ura monotono se glasi,
 A duši, duši moji mira ni.
 Oj, to brezkončno, mučno to življenje,
 In to brezdanje, večno to trpljenje,
 Ki srce trapi in duha mori!
 A duši, duši moji mira ni . . .
 V romantične se bajke duh zataplja,
 Utehe išče . . . A ni ena kaplja
 Tolažbe ne orosi mi duha,
 Utehe mu nihče, nihče ne da . . .
 In trepeta mi duša goljufana,
 A ustna šepetajo mi: Nirvana!

III.

Aj divji rdeči mak,
 Sam sredi žitnih polj!
 Ko nam življenja mrak
 Zagrinja vsako bol,
 Mamljiv daješ opoj
 In srce, trudno sanj,
 V pozabnosti ovoj
 Ogrinjaš tak hladan.

Aj divji rdeči mak
 Obrazka njenega!
 Ti opium sladak
 Srca si zapuščenega
 Izmučenega pustih sanj.

V. S. Fedorov.

Poljub.

Svetlosti devic, ki sem jih ljubil.
 opojnost sem srkal z deviških teles;
 zelene vejice lavorik in dišečih jasminov
 prinašali so mi geniji v blestečih posodah
 in v mistično-temnih položajih
 storjeni poljubi navdajali so me z navdušenostjo.

Vklonil sem žarovite oči vate, podoba:
 gledali ste me dve, ali ljubil sem tebe,
 in kadar noč je razprostrla peroti jeklene,
 sem se zbal in bežal daleč, daleč.
 ker peklo me je neznanosko.

In vendar tvoje rože, ki si jih stlala,
 pozeble so v meglah hladnih juter,
 in vencí lavorik su gnili padali name,
 svileni trakovi pa so zapletali pekoči vrat,
 groza obdala me je v objemu — kurtizane.

Afanasij.

Nočni obisk.

„Pozno je zunaj že,
 Sneg mi v obraz leti,
 Pridi oj deklica,
 Duri odpri:

Tujec neznan sem jaz,
 Mirno vasica spi
 Samo pri tebi še
 Lučka brli.

Samo pri tebi še!
Poti ne znam drugam,
Dekle odpri — — odpri
Meni svoj hram!“

„Očka in mamka spé,
Ljubček je daleč tvoj,
Menda ne pride še
K tebi nocoj“.

Pojdite proč od tu,
Mene je strah takó,
Oče in mamica
Lahko zvedo.

„Nikdar, oj nikdar ne,
Duri odpret ne grem :
Ljubček bi karal me,
To vam povem“.

Ljubčeku zvesta sem,
Včeraj se list njegov
Čitala, . . . kmalu da
Pride domov .

„Zvesta ostala si,
Deklica, prav imaš.
Blížje mi glej v obraz,
Da me spoznaš!“

Hitro odprla je,
Gledala moj obraz,
Mene objela je,
Njo sem pa jaz.

M.

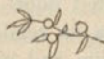
Spomin.

Na lahkih krilih domišljije
Prestavljam se v minole dni;
Nemil spomin se mi razvije
V očesu solza zablesti.

Srce miruj, nikar ne toži,
Dasi ti sreče žar je vzet,
Saj večkrat tudi nežni roži
Prerano pade krasni cvet.

Res, da rojeno si v trpljenj,
In sladki up ti je zatrt,
Pa kar ti v zelo je življenje
Ti dala bođe zopet smrt.

Šestanovič.

Pax hominibus . . .

Kaj mi trepečeš, zvezdica,
V to nemo poč, v to sveto noč?
Li mir oznanjaš mi z neba
V božični noči — kot nekoč?

Objel pokoj je krog sveta
In krov palač in bornih koč . . .
Prošnje kipijo do neba
In mnog vzdihljaj vzkipi prevroč.

A meni ni odprl se vir,
Da milostij prejel bi roj,
Brezupen hodim staro tir . . .

Le mene ni objel nocoj
Ta blagi mir, ta sveti mir;
Divja le v meni grozen boj.

V. S. Fedorov.

U s n u.

Oh, koliko puta sanko krila vita
 Uzdignu me gore, gdje se zv'jezde sjaje;
 Odanle mi duša uv'jek pomoć pita,
 Srce uv'jek šalje svoje uzdisaje.

Tu nju krasnu vidjam — — Ruža nerazvita
 Ko da je ćutila moje teške vaje:
 U njezinu oku suzica je skrta —
 I ja ćutim: bol je moja ganula je . . .

Pa prikovan stojim, motreć krasnu sliku,
 I želim, da nigda ne sadjem otale,
 Da je opet gledam u ljudskome liku. —

Tu je ona andjel — — Sve će moje boli
 Dići ona, mnijem, što se na me svale:
 Ona, što me tako pati ovdje doli.

Josip Eros.

Majci.

Minuste već davno — — moji l'jepi danci
 Kad su sv'jet gledale, majko, oči tvoje; —
 Minuste već davno, prve sreće sancí:
 Samo spomen dragi na sve ostao je.
 Jer dok d'jete bijah — sretan bijah samo,
 Dok sam još te živu imo, mila majko,
 Kad smo mirni bili blizu žala tamo
 Ja ti, sestra draga i dobri babajko — —
 Nojca kad bi tiha na zemljicu pala,
 Pa sa velom svojim kad bi zemlju svila —
 Onda si me tihom uspavankom znala
 Uspavati blago, majko moja mila . . .
 Ja bih tada zaspo, ko andjelak mali,
 Pa bih u snu bunco, zvao, majko mila,
 Neka vidiš, što su andjeli mi dali: --
 Odjećicu sjajnu * zlačana krila . . .

Sve već davno minu — — Mom te oku ote
 U vesele dane strašna kosa smrti;
 I od sad su moji u životu puti
 Tek trnovim dračem nevolje prostrti . . .
 I ko što ti pružah u vremena prva,
 Što su andjeli, mi u snu znali dati —
 Tako i sad znadem, dok ne bol sa'rva,

Bolno zvat te, majko, teško uzdisati . . .
 Svu bih tugu htio da ti pripov'jedam
 Polomljenih krila u prvome l'jetu,
 Da me tješiš, blažiš — — uspavanku pjevaš — —
 Ali — — ti si mrtva — — a ja sâm na sv'jetu.

B. L.

Bilo je nekoć . . .

Bilo je nekoć proljeće krasno,
 Pjevale ptice, cvjetalo cv'jeće
 Mene je zvalo — — n'jesam ga slušô, —
 Bježah za svojim genijem sreće . . .

Bilo je ljeto. Peklo je sunce,
 Gustu je sjenu strlo stâbâlje
 Mene je zvalo — — n'jesam ga slušô, —
 Bježo sam divlje — bježo sam dalje . . . .

Bila je jesen. Plodovi zreli —
 Sladjani sok je kapao s grana ;
 A ja sam bježo, kud me je zvala
 Mladjane duše fata morgana.

A gdje sam sada? — Stepa široka,
 Magleni sumrak pritište zemlju —
 Snijeg se b'jeli, — zelen i cv'jeće
 Samrtni sanak pod sn'jegom dr'jemlju.

Snijeg se bijeli, — po njem se samo
 Rumeni trak u nedogled mota . . .
 Nada mnom gavran zlokobno grakée —
 Ah — to je pjesma moga života!

Baš ko i ona travka sam suha,
 Zimske me sjene obl'jeću bl'jede —
 Zavija vjetar — ah pa i suze
 Moje se vruće na njemu lede ! . . . . .

Snijeg se b'jeli, — po njem se samo
 Rumeni trak u nedogled mota
 Vrele mi krvce — ah, to je staza,
 Krvava staza moga života . . . . .

Jandrin.

Dodonski.

Ajde, d'jevo, dan je krasan, sunce milo sije
 Lahorac nam nešta šapće i tajno se smije;
 Cv'jeće malo i veliko k nam sagiba glave.
 Crveni se, b'jeli, plavi iz zelene trave;
 A potočić iz daleka nježno nam romoni,
 Divna pjesma sve prirode u duši nam zvoni . . .
 Tajinstvenim šumom gaj nas hladovitim zove,
 Ajdmo, tamo sretni dusi sjenom tajno plove
 I šapuću lišču tajne o sudbini ljudi . . .
 Ajdmo tamo, a ti, djevo, svećenica budi:
 Kaži sudbu naših duša, našeg uživanja!
 — — Ti se smiješ, slavulj pjeva, lišće trepti milo:
 O bit će nam uv'jek sreće otvoreno krilo! . . .

Mikinočkin.

I svi rade . . .

I svi rade, svi se znoje, da si sretan život sprave
 Samo ja se puštam sv'jetu lakokrilih svojih sanja:
 Ja tek živim u polusnu izmed sna i izmed jave
 Lijuć suze i sanjareć o slatkoći cjelivanja.

I meni je tol odurna ova muka svakidanja,
 A sanjarske misli slatke meni vječno srce trave —
 Ja ne mogu motrit b'jede čovječanskog jadnog stanja;
 Moje misli teže gore, put visina, što se plave.

I svi rade, svi se trude — dok ja pjevam pjesme svoje:
 U njima su svi akordi, što u mojoj duši ječe,
 U njima su i zelenih i usahljih nada hvoje,

U njima su zv'ezde moje i ugasle i plamteće . . .
 Sanje, sanje! — To su melem rana mojih dubokijeh,
 One taru gorke suze, što ih moje oko lije. — —

Josip Eros.

Libera . . .

Spisal *Demeter Gabron.*

Ležal sem na visokem odru, pregrnjenim s težkim, črnim, suknjenim prtom. Sredi tega pregrinjala je bil vsit dolg, bel križ, in na vseh štirih oglih so se režale iz črnega suknja bele mrtvaške lobanje. Okolo mene, na levi in desni so stala bitja, meni so se zdela pravcata apokaliptična bitja, s sivimi, zavitimi pergameni

v rokah; iz ust so jim vreli zvoki, otožni, mrtvaški . . . A jaz sem ležal na odru nepremično. Roki, položeni tesno ob bok, izmej na pol odstrtih trepalnic se je lesketalo dvoje steklenih očes, lice je bilo sneženo bledo in silno upalo, rujava razmršena brada mi je štrlela iz nabrane, sivkaste kože in se izgubljala pod napetim, suhim podbradkom. Iz ust so mi kipeli pretrgani, hripavi in sika-joči glasovi, ker so jim krčevito stisnjeni zobje branili na prosto.

„Libera me domine . . .“ Vsa soba je odmevala od petja, in zdaj pa zdaj je bilo čuti od nekod neko pridušeno dalnje bobnenje. In kakor v koru so se oglašale one apokaliptične figure v dolgih, ozkih haljah, in vnovič je zašumelo: „Libera . . .“

Šipe okenj so se tresle, zvenčale in neharmonično motile votlo pevanje.

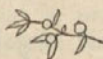
V hipu so se odprla vrata, in vstopil je človek neznanega obraza. Gornja polovica, čelo, nos in oči, mu je bila prazna lobanja, brez mesa, brez kože; votli očesni globini ste topo zrli mene na odru, na čelu in temenu je bilo videti samo golo kost, in skozi nosno votlino je bilo mogoče zazreti v notranjost glave. A spodnji del obraza, usta iz brada, je bil pokrit na tenko z mesom in na pol prosojno kožo.

Stresel sem se pri pogledu tega čudovitega stvora, glasu mi je nestalo, in umolknil sem. A oni človek se mi je bližal, nespretno stopajoč, da je bilo čuti, kot da bi udarjal z golo kostjo po tlaku, in v koščenih rokah je vihtel železno kadilnico, na kateri so se pačili trije goli satiri z dolgimi peruti. Gost, črnkast dim se je vil iz kadilnice, oglje je srčalo in prasketalo, in kmalu je bila zavita vsa soba v dim, v gost, neprodiren dim.

In vnovič so so zahreščali obupni glasovi, še bolj pridušeno, da je bilo čuti lahno vibriranje zraka, a slednjič je utihnilo vse v dolgem, jednakemerno zategnjemem finalu.

* * *

Pretegnil sem se enkrat, dvakrat po svojem ležišču in odprl težke, trudne oči. — Ogledal sem se po vrstah, ki so me obkrožala, a videl nisem nikogar. Vsa soba je bila polna dima, in pri oknih je silil rdeč plamen v sobo. Planil sem iz postelje in skozi vrata, da se rešim preteče smrti v ognju, a po ušesih mi je še vedno zvenelo: „Libera . . .“

Momenat.

Vozili smo se ravnim poljem, što ga je pokrio laki snijeg. Svježji večernji zrak pršio oko nas, slijevajući se u tihi vjetar.

Naše selo bilo je odaljeno, veoma odaljeno od željezničke stanice. I ja, koji mišljah, da ću morati pješke do njega, slučajno zapadoh u elegantnu kočiju.

Stečevina momenta!

Nisam mislio na to, kako se to dogodilo.

Ti si bila uz mene — i osjećao sam svojom dužnošću, da se svojim ponašanjem i govorom pokažem zahvalnim za tvoju naklonost, što si me pozvala u kola. Govorili smo o športu. To te je veselilo. Mene nije; ja sam „s oduševljenjem“ govorio o tome — iz etikete — —

Polagano se počeli gubiti oblaćiti ukočenosti. Razgovarali smo intimnije.

Došli smo na našu mladost. Čudno! — Ti si već bila pod mirtovim vijencem — ja pod krunom mladosti.

Tihi vjetar jače je zabrujao oko nas, udarajući u naša ohladnjela lica. Konji su letjeli, a zvončići veselo ozvanjahu pustom.

Upravo kao onda . . . u crkvi . . . uz mirtov vijenac.

Bilo nam je hladno — i približavamo se . . .

Napokon je i magla ukočenosti iščezla. Postadosmo prijatelji. Uvoji tvoje kose, što ih je vjetar raznosio, doticali se moga lica, a ti si me pogledavala — smiješila se.

A kad nam se ruke nadjoše u dodiru, zanimjesmo i oborismo oči. Mirtov — gotovo već uveli vijenac — i kruna mladosti! . . .

Konji su letjeli, bura bješnjela. Približavamo se tvojoj kući. I onda, kad zapazismo na prozoru lice tvoje „polovice“ — mirtov je vijenac opet procvao — no bez mirisa. Pustismo ruke. Oblaci ukočenosti opet nas zakriliše.

Kasnije si mi sasvim ozbiljno dala ruku — i ja se ukočeno zahvaljivao tvojoj dobroti.

Nešto iza toga — mirtov je vijenac i opet zamirisao.

Gubitak momenta!

J. G. Goran.

Dorica.

— Da, da, sada ti je ponjatno, što li je to grad i što znači živjeti kod gospode! Htjela si biti gospođa, svukla si bijele halje i navukla šarene, griješne . . .

Tako je mucao stari Mihić svojoj kćeri jedne zimske večeri. Jezik mu se zaplitao. On je u gradu pio. Snijeg je naokolo padao u sitnim, i — kako kažu — „suhim“ zvijezdicama, vjetar je tek malo pirio, igrao se rüpcem na Dorinoj (tako se zvala Mihićeva kći) glavi, i starčevom kosom. Sjedili su u saonicama, na slami; ona je držala u rukama maleno dijete, umotano u kojekakve prnjike i pritiskala ga k sebi. Mihić je kimao glavom i tromo potresivao uzdama. Nisu još bili daleko od grada. Dora se ozrla par puta, da vidi još jednom ono gradsko svjetlo, one kuće, da vidi barem

sjenu grada — no ništa se nije moglo vidjeti. Gusti je snijeg i sumrak bio pao. Naokolo se vidjelo tek nešto malo puta, po strani snijegom zatrpane brazde na polju, iz snijega virila po koja živica, i dalje — bjelina, neprozirna bjelina — kao magla.

— Da, da, je li ti je toga trebalo? Zar trebam ja u kući kopileta, gospodske krvi?! Sta ću mu moći dati? Bit će lupež. Da, lupež će biti, jer ja ga ne ću moći othraniti. Umrijet ću rano; a onda će u njem uzavrijeti krv, ona bijesna, ona pasja krv, bježat će iz kuće, klatarit će se i ne će htjeti raditi. Znam ja dobro, on je od gospodske krvi, pa ne će htjeti uzeti u ruke motiku i ralo! Lupež, velim ti, lupež. A je li toga trebalo u našem selu? Krasti će, jer će biti gladan. A onda će doći jedanput u rešt, pa drugi, pa će se i priučiti na to, i onda će bivati sve veći lupež. Bog zna, gdje će svršiti! To ti je ta gospodska krv . . .

Stari je silno puhao, kad je govorio, i pri tom si grizao brk.

Dora je sjedila mirno. Gledala je zamišljeno preda se. Bila je djevojka krupna, pače odveć krupna tijela. Bokovi joj bili obli, prsa silna, a kosa crna, gusta. Iz nje je pršila neka osobita strast; u gradu se bila još više udebljala, ali joj se tamo i jake mišice umekšale. Grudi joj još jače nabujale. Bilo joj tek dvadeset godina.

Danas joj bio došao otac u grad, da tuži susjeda, što mu je preorao još u jeseni zemlju.

Osim toga navalila još žena Mihićeva na muža, da ide u grad, jer eto već je preko pol godine, što nema ni glasa o njihovoj Dori, onoj istoj curi, što je iščuškala toliko seoskih mladića, kad su se oko nje ofrkavali. Ona je uvijek težila na nešto više. I bojali se nje seoski momci. Ona je to dobro znala, pa je često stala pred crkvu u selu, poslije mise, i oštro, mrko i ujedno dostojanstveno motrila svu ovu seosku mladjariju.

Nakon silno burnih prizora u Mihićevoj kući poslala je Dora u grad i tamo stala da služi gospodu. Što nisu smjeli na selu kršni momci da s njom rade, to su smjeli u daleko većoj mjeri u gradu vojnici i gospodski sluge. I ona se uvijek znala sjećati onih časova, kad joj je pričao o gradu i gradskom životu općinski pisar, koji je „tamo na selu“ jedini smio, da joj se nešto više približi.

Pred pol je godine zadnji put došao o njoj glas u selo. Govorila je s jednim kumom i taj je pričao, kako je bijela i rumena kano krv i mlijeko, kako je tusta, kako su joj ruke mekane, kako joj je koža glatka, izgled baš kao u kakve gradske gospoje. I još više. Jer gospoje su mršave, niske, kržljave; a u nje ono veliko crno oko, one silne kose, one jake grudi, ono bujno tijelo.

Stari je Mihić kimao glavom, a žena mu se radovala i pričala po selu, kako je njena kći čitava „dama“. Staromu nije godilo to pričanje i on je bio već par puta pošteno izlemao svoju polovicu zbog toga; no žena ko žena, pa ne može da šuti, već i opet priča selom o svojoj kćeri. Takove kćeri još nije rodila ni

jedna majka do Mihičke. U selu se doduše govorkalo koješta, kao n. pr. da je Dora kći nekog gospodina iz grada a ne Mihićeva, da je u nje gospodska, vražja krv, pa zato da i je takva; ali Mihička je bila vrlo pobožna ženica, uvijek je lizala otare, išla u crkvu, na proštenja, pa je to lasno odbijala od sebe, i ako se govorkalo, da to ona kaje svoje stare grijeha i za to hvali Doricu, jer je i ona bila takova. Stari je mrljao i pio pomalo kod židova rakiju. Njemu bi bilo mnogo milije, da je Dora u kući, pa da mu radi na polju i pomaže u kući; ali, kako se činilo, nije se dalo tako lako pomoći.

Jedva onda, kad je bio u jutro pošao u grad, kad je već bio daleko od kuće, a bliže gradu, sunulo mu u glavu, da bi bilo najbolje, kad bi on danas sa sobom kući poveo Doru.

Ta mu misao nije više išla iz glave. On nije znao, kuda da je traži, ni kako da je nadje, nije znao, hoće li ona htjeti poći, slutio je pače, da će se ona tomu otimati, da će na njega i žena graknuti. No u Mihića je neka tvrdoglavost, pa kad si on što upili u glavu, što mu se čini da je dobro, stane to izvadjati takovom upornosti, te ga je gotovo nemoguće odvratiti od nauma. On je znao, da mora da povede sa sobom Doru. Znao je, da će ona morati da radi za njega; a on će moći da nešto više prosjedi kod židova; — ta tamo je tako ugodno i toplo i ljudi ima i razgovara se i koješta je tamo, čega on kod kuće nema. Kad je kod kuće, mora uvijek da se inati sa ženom, mora da je bije; a već mu je i to dosadilo i ako je u toj navici i neka mala slast. Da, Dora mora kući.

— Sad znaš, kako je u gradu! mrljao je kroz zube stari Mihić svojoj Dori na sanama. Vrag ne spava. Sta će kazati ljudi na selu, šta će majka! Momei te ne će htjeti ni da pogledaju. Udebljala si se samo i zalijenila, bit će muka s tobom. Pa još ovo dijete! Lupež će biti, lupež, velim ti. Gospodska je krv. E pa da!

Dora je sjedjela nemirno. Bilo joj je veoma hladno. Snijeg je šibao u oči, vjetar brijao i ona si prikrivala lice velikim šalom. Mihić se nije niti ogledao na nju. On je gledao ravno u svoje konje i drmao kad i kad uzdama; bičem nije ni mahao — ta bili su konji jaki, čili i grabili dobro. Snijeg je škripao pod sanama i Dora je slušala to škripanje. Njoj se pričini, da sluša pjesme iz grada, smijeh i one tolike muške glasove; a sve to kano da ju zove: „Dora, Dora!“ Otvorila je oči i pogledala naokolo; a to je pusta tama, na nogama zima, vjetar, snijeg se topi na licu, a otac sve nešto mrlje kroz zube. Zagledala se u njegova široka pleća, u njegovu silnu bundu i šubaru i postalo joj strašno pri duši. Zamislila se. — Kuda ja to idem? U selo! Tamo će me gledati bake, tamo će se djeca za menom derati, tamo će me sve odbjegavati — — — U one mračne oniske sobice; u one malene, tvrde krevete — —! Medju ona djubrišta, u štale, onda na polje, s motikom u ruci, da kopam zemlju, da nosim koševu na leđjima,

da se opet obučem u one bijele kratke haljine, u one krpe! Da u kuhinji varim hranu u jednom kotlu za ljude, za čeljad i za svinje — —, u onom dimu, medju onim ljudima, daleko od grada! Hu! stresla se Dora.

I onda si je opet odgovarala sama:

— Ne, ja ću se opet vratiti u grad. Šta bih s djetetom u gradu? Sad ću ga ostaviti majci. Morat će ga uzeti. Pa onda — idem. Odmah ću pobjeći, odmah!

Ali i ako ide samo na kratko vrijeme na selo, zašto da se i to kratko vrijeme tako muči. Je li to od potrebe?! Zašto je ona tako ludo sve načinila?! Ovo nesretno dijete!

Stari je bio u to napokon i usnuo, te se nagnuo natrag i naslonio se čitavom težinom tijela na Doru. Koža je njegova kožuha smrdila, kose od njegove glave škakljale po licu Doricu, a imale su i one nekaki čudni vonj. Mihić je bio uz to i težak, pa je tištio Doru. Ona je počela osjećati neku slabinu od toga tereta. Oturne oca od sebe, no on se još većom silom svali na nju. Nju spopade neka tjeskobnost. Ona sva uzdrhta. Stari je hrkao i kako je bio malo skrenuo glavu, udarao joj je pod nos smrdljivi vonj vina i rakije, pomiješan sa duhom žvakanoga duhana. Ona pokuša još jednom, da starca od sebe oturne, no nije mogla; to ju zapeče. Zar je ona izgubila onu silu i snagu, što ju je imala još, dok je mladja bila na selu?! I ona se sjeti one svoje snage: mogla je onda ponijeti par stotina koračaja i najteže vreće brašna, a sada ne može da oturne ni tog pijanoga starca. Gdje je njena snaga? I ona se sjeti, da nije dugo, dugo vježbala te snage, da nije ništa radila. A eto: na selu će morati, da radi, da se muči, a ona to ne će moći, pa zašto i da radi? Jeli joj to od nužde? Zašto ona to ide na selo? Kake su to opet ludosti, što ih počinja!

Eto ovaj ju pijani starac tišti, smrdi joj, duši je — što će s njim? On ju je poveo na selo. On joj je otac! Pa što zato? On joj nije dao nikake ugodnosti života, a niti će joj sada dati. Da nije on došao u grad, pa da nije došao k njoj — zar bi njoj i na kraj pameti bilo, da ode?

Dora pogleda na svoje dijete i ono joj bilo teško kao i onaj starac. Njoj je već bilo nesnosno. Zaviče: „Stanite!“ Nitko je nije čuo. Stari je Mihić hrkao.

— Zašto sam ja tu? Stanite! Stanite!

Stari se Mihić još više bio nagnuo natrag i tako povukao nešto uzde. Dora prihvati uzde i povuče ih jače. Konji stadoše.

— Što sad? Zapita se Dora. Vjetar je jače brijao, snijeg gušće prašio, a stari se sve teže naslanjao na nju. Ona prihvati opet onu jednu uzdu, što joj je bliže, i povuče. Konji se nešto uznemirili, pa stali zakretati sane.

— Nešto se mora početi! zaključí Dora.

Ona pokuša da opet poturne starog Mihića, no nije i opet mogla; stari se bio nagnuo čisto na stranu i njoj je bilo još teže. U njoj sve uskipi.

— Što meni svega toga treba? — pomisli, pa se nešto odmakne i gurne starca na stranu. On se zatetura i za čas se smota negdje u snijegu. Ona je osjetila u grudima neku posebnu radost. Bila je slobodna; pogleda i opet na dijete. Sve uzrujana — naglo, ne misleći baš ništa, uhvati grozničavo dijete, što je bilo počelo plakati, položi ga do starca, koji se bio prenuo i stao nejasno i hriputavo psovati, popne se opet na kola, primi u ruke uzde, uzmahne bičem, zakrene sasma kola prema gradu i potjera konje.

Čim su konji osjetili na sebi bič, zakasali su kano pomamni. Njoj je to godilo. Samo je čas još čula plač djeteta i viku oca. Ona je nastala tišina, koju je prekidao samo neki tupi topot konjskih kopita po svježem snijegu, i škripanje saona.

Snijeg je odskakivao izpod konjskih kopita kano voda, kad po njoj veslima biješ; manje su i veće grudice letjele po zraku i sipale se Dori u lice. No ona nije svega toga osjećala. Neka posebna misao usjekla joj se u glavu i posebno je čuvstvo zaokupilo. Ona je znala, da se vraća u grad, ona je osjećala neku slast u tome. Opet je bila slobodna, ništa je više nije mučilo. Za nju je ovo bilo sve. Ona se nije ni pitala za oca ni za dijete, nije se pitala, kako će je Artur primiti, nije ćutjela, je li zima, je li konji odveć brzo lete; ne, ona se sasvim izgubila u toj vožnji, u misli, da se vraća, i u slasti slobode...

Sjedjela je uspravno, glavu je digla visoko, grudi joj se nodule i ponosno i krjepko joj se isticale. Rukama je držala uzde i bič, te je neprestano njime tukla konje po hrptu. Udisala je otvorenim ustima s nekom posebnom slašću svježi, baš hladni večernji zrak, a oči su joj bile uprte nekud u daljinu, naprijed, daleko naprijed. Činilo se, da hoće da tim svojim pogledom prodre mećavu, da rastjera tamu i ugleda svoj grad, svoj grad.

Snijeg joj se bio uhvatio kosa, koje su virile ispod šala, pa se pričinjalo u onoj polutama, kao da ima aureolu nekog čudnog sjaja, savitu oko glave, kano da se okitila nekim posebnim cvijećem. Haljine joj lepršale po zraku i nekako posebno, strasno šumjele i pucketale na vjetru. Iz ustiju joj letjeli pramovi guste pare i činilo se, kano da neki osobito jaki život leti dalje, dalje nekamo u noć, a da se nikada ne će zaustaviti. Njene su želje, njene strasti, cijela je njena krv zavrela u njoj i tek su maleni znaci te sile probijali na javu. Vani je bilo hladno, pa je ona hrlila dalje, da nadje tople predjele, vruća zakloništa, gdje će njena krv moći da još više uzavrije. Ona mora da stigne tamo čim prije, čim prije. I ona je opet gonila konje, oni su opet letjeli dalje kano bijesni. Pjena im išla iz nozdrva; ali Dora nije sustala sa svojim čežnjama; ni oni nisu sustali. Kano da su se dvije sile natjecale, sila prirode, sila vanjske jakosti, sila mišica i sila strasti, hlepnje duše.

Konji su bijesno srtali naprijed, saonice su cvilile, plakale, skakale su po mekanom snijegu amo tamo, slama se s njih otrešivala i ostavljala trag, kuda su išle. Dora je na njima silno mahala bičem.

Počele se javljati već u mraku luči grada, vidjale se blizu sjene kuća i inih zgrada, a u duši je Dorinoj sve više buktio plamen divlji, bijesan, lud. Na časove joj se u ovo zadnje vrijeme pričinilo, kao da ju nešto ostraga dozivlje, da ju goni. Ona bi čas prisluhnula, a onda bi još jače potjerala konje, samo da ne čuje ništa, samo da ne zna . . .

Snijeg je sve rjeđe padao i ona je pred sobom sve jasnije vidjela obrise grada. Ušla je u jednu od gradskih ulica. Neka joj nova sila uzmahнула rukom i ona digne visoko, visoko bič, uzmahne njim jedan i dva put, pa ošine do krvi konje. Oni se stanu propinjati, uzmašu se glavama, pa polete još jače no prije. Uzde su se u ujenoj ruci tresle, trzale; ona ih je stiskala, što je igda mogla, koža joj je bila na dlanovima sva oguljena, prsti joj bili već svi izmučeni, ali nije htjela popustiti. Mišice ruku bile joj oslabile, zgrčile se i bolile ju. Ona je osjećala, da već nema one snage, što ju je prije na selu imala, ona je znala, da su joj mišice mekane, kržljave, da je ovo sve samo mast, što ju čini krupnom. I u taj čas, u gradu, već na domaku svojih čežnja, počela se bojati konja, njihovo ju bijesno kasanje silno uplaši, srce joj jače tuklo, u glavi joj se stalo mutiti. Na desno i na lijevo letjele mimo nje u dugim redovima kuće i velike i male, redali se prozori, gradske svjetiljke, nešto malo ljudi. Čula je i glasove, kako joj nešto dovikuju, vidjela ruke, gdje joj mašu, ali ona nije mogla da zaustavi konje. Oči joj vidjele sve veću maglu naokolo i ona se s užasom zagleda naprijed pred sebe. Vidjela je grivu konja i njihove glave, kako se dižu i spuštaju, tamo med njima se trese i skače rudo, tamo dalje se vidi para i pjena konjska, a daleko naprijed je četa ljudi. Idu posrijed ceste mirno i u skupu. Dora se zagleda u tu hrpu i prepozna svoje prijatelje. Prepozna ih u samo jednom času. Htjede kriknuti, ali nije mogla. Konji će ih satrijeti — njega i sve njih. A šta će ona? Čemu je onda došla ovamo? — —

Dora povuče k sebi očajno uzde. Sav je njen život, sva snaga bila prešla u njene ruke. No te su ruke bile slabe. Te su iste ruke bile bičem probudile divlji bijes u konjima, te su iste ruke sada klonule pred tim bijesom. Ona se ustane neprestano gledajući u skup ljudi, što je bivao sve bliži i bliži. Koljena joj stanu klecati. U to uzmahnu konji glavom, povuku uzde, a s njima i Doru. Ona krikne i suncе tijelom naprijed pred sane, ispusti uzde, udari u rudo, onda padne poda nj, sane joj se zadjenu o glavu, smotaju je na tle i prijedju joj preko čela, ruku i nogu dalje, dalje niz ulicu, u tamu.

Dora je ležala na tlima u snijegu, bez svijesti. Krv joj je curila iz glave; u jednoj joj je nozi bila pukla kost, a ruka joj bila sva istučena. Bijeli se snijeg naokolo rumenio, topla je krv bila načinila u njemu udubine i onda se počela gubiti u zemlju ceste. Dora se nije micala. Nije bila sama. Do nje je ležao jedan od najstrastvenijih njenih drugova i muklo stenjao. Konji ga bili po-

gazili i sane bile prešle preko njega. U desnom ga bedru nešto užasno boljelo, kano da mu je rebro puklo, a i ledja mu bila sva isprebijena.

Ljudi stajali naokolo, gledali, što se to dogodilo i žalili jadne žrtve. Zatim su im pomogli u bolnička kola i otpremili ih u bolnicu i opet žalili i kleli bijesne konje. Tek jedan seljak, što je mirno prolazio, povuče par dimova iz debele, kratke lule i promumlja znamenovno:

— E, vrag si ga njima! Zašto idu posrijed ulice i zašto da žena, žena goni konje?!...
Branislav Vinkov.

Iz mojega zapisnika.

Črtica iz potovanja. — Spisal D. Vr. Ašek.

Stopal sem po strmi cesti, ki se je vila ob reki Izaki, mimo krvavordečih porfirnih sten.

Solnce je zahajalo in obsevalo le še vrhunce skalnih dolomitov, ki so kar žareli in se čarobno odbijali od temno-zelenih gozdov pod njimi. — V dolini je vladal mir, katerega je motila le šumno bobneča reka, tvoreč si strugo skozi pečine in navpične skalnate stene.

Pospešil sem korake, želeč priti prej ko mogoče do ljudi in postelje. Kmalu sem stal pred vrati velike, ostarele hiše z raztrgano streho, poleg katere je stal prazen hlev. — Osušena, smrekova vejica je pričala, da je tu gostilna.

Po ozkih, kamenitih stopnicah sem dospel v temno vežo, kjer ni bilo žive duše. Nekaj časa čakam ter opazujem, kje bi v temi opazil kak vhod v družinsko sobo. Slednjič se pokaže iz nekega kota žena srednje starosti, me pozdravi in mi pokaže na vrata.

Hitro sem odprl in vstopil.

Stal sem v obširni, mračni sobi, kjer so se mešali oblaki dima se dvigali in izginjali pod stropom. Skozi ozka okna je prodiralo le malo svetlobe v sobo, da je bilo tu skoro povsem mračno. V enem kotu je stala ogromna peč s klopjo; nad njo je visela obleka na drogeh ki so bili pritrjeni steno; v drugem kotu pa se je košatila velika javornata miza z nerodnimi stoli. Tla so bila razbita, luknjasta in polna smetij.

Pri peči je sedel mlad mož in pušil, glavo je podprl z rokami in zrl v tla. Ko me je zapazil, me je malomarno pozdravil potem zopet zrl pred se, enakomerno pušč.

Na peči sta sedela dva otroka, trgala deske in razmetavala koščke po peči.

Sedel sem na klop pri mizi poleg okna in odložil prtljago.

Mož me je leno vprašal, česa želim, pri tem plunil na tla in puhnil dim pred se. — Čez nekaj časa je vstal in šel polagoma iz sobe.

Precej časa sem sedel sam v sobi in čakal. S peči se je čulo še vedno trganje trsak, a velika lesena ura je enakomerno tik-takala. — Zrak, napolnjem z dimom, je smrdel in težko sem dihal. Mračilo se je.

Slednjič pride v sobo ona žena, katero sem srečal v veži s steklenico vina.

Bila je prijazna, zgovorna, a obraz ji je bil čudno grd. Rujave oči so se ji svetile, kakor mački, a okrog ust ji je ležal neprenehama zaničljiv nasmeh.

Skoro da se mi je studila!

Kmalu zatem pride oni mož v sobo in začne kašljati, počasi stopajoč sem ter tja, a pipe ni dal iz ust.

Bilo mi je tako mučno v tem polumraku, tako pusto, grozno, da sem velel, naj prižgo luč.

Mož se je ozrl name in pričel prižigati svetilko, ki je visela raz sredine stropa. Rmena svetloba je obsijala njegovo blede obličje in udrta lica. Rmena barva, ki je postala v tej svetlobi še bolj grozna in čudna, in temni krogi krog udratih, medlih očij — — oboje je pričalo, da mož ni zdrav in da hira.

„Franc, bi li morda rad večerjal?“ vprašala je žena suho svojega moža.

Ozrl se je samo k njej in prikimal.

Ko je odšla, je sedel k oknu in zrl na temno, pusto cesto, ne da bi govoril z menoj.

Smilil se mi je ubogi mož — — —

Ko sem ga vprašal, če bom mogel tu prenočiti, me je pogledal tako čudno, — — kratko potrdil in zopet gledal skozi okno.

*

Odšel sem v sobo, kjer je bila zame pripravljena postelja.

Drugi dan so mi krvavele noge, zato sem ostal še nadalje v tej gostilni in ležal v svoji sobi.

Proti večeru še le sem vstal, se naslonil na okno in opazoval gore.

Pod oknom je bil vrt, poln sadnega drevja, nekoliko v stran vinograd, ki je segal do železniškega nasipa. Onkraj nasipa se je razprostiral travnik poraščen z brezami in nizkim grmovjem. Bila je divje — romantična slika, kakoršne se nahajajo le v Južnih Tirolah.

Sanjavo sem zrl na reko in na gore in mislil Bog zna kaj vse.

Ob reki navzgor je prisopihala mlada, krepka ženska in se vstavila med grmovjem, obrnivši se proti hiši; gotovo je nekoga pričakovala. Potem je stopila na breg, zrla v valove in kakor za zabavo metala kamenje v njo, z veseljem gledajoč v pluskajoče in škropeče valove, ki so jih požirali.

Pod oknom je zašumelo listje in poknila suha veja: med drevjem sem zapazil Franca. Šel je počasno in previdno se plazeč

dalje. Obrnil se je nekolikokrat nazaj in zapazil sem njegov bleedi obraz, a oči so se mu strastno lesketale. — V hipu je preskočil nizek plot in izginil pod obokanim predorom skozi železniški nasip.

Tiho je korakal po drugi strani dalje in se vstavil za dekletom, položivši jej roko na ramo.

Ona se je stresla in ozrla.

Razločeval sem, kako jo je objel, in kako ga je ona pritiskala k sebi — videl sem, kako sta šaleč se izginila meg drevjem.

Reka je šumela pusto, dolgočasno . . .

Razburjen sem zapustil sobo. Na hodniku je stala žena ter zrla na travnik.

Ah, nikdar ne pozabim tega obraza, teh rvajih, blesketajočih se oči, tega peklenskega nasmeha okrog ust. Bog ve, kaj je izražal ta zlobni obraz? . . . Morda veselje, strast, — nevoščljivost, morda sovrašтво!?

Ko me ja zapazila, je naredila nedolžen obraz in vzdihnila:

„Ah, ste ju videli?“

„Videl!“ odgovoril sem kratko. Sovražil sem to žensko, čeprav sem jo poznal jedva en dan.

„Kako sem nesrečna“ vzdihnila je dalje, „kako revna, ah, ko bi vedeli!“

„V resnici?“ . . . Komaj sem se vzdrževal.

„Ah, moj mož je bolan, veste, bolan in tako beden! Naj mu li vzamem še to jedino veselje in zabavo, naj mu li kalim zadnja leta?“ . . .

Zopet je vzdihnila, tako globoko, kakor bi se jej smilil mož v dno srca.

In ko je odšla proti stopnicam, sem čutil jezo in stud, grozen gnjus nad tem bitjem.

Pogledal sem skozi okno na reko iu zdelo se mi je, da so uprte v mene one medle, temno obrobljene oči tako milo — tako prosečo — tako obupajoče — utapljajoč se v valovih. — — — Bil sem grozno razburjen.

Drugo jutro na vse zgodaj sem odpotoval.

Glumac.

Kada ono u jeseni počne lišće padati sa drveća, onda su za me najkrasniji dani. Ona žurba prirode, da se pripremi za zimu, kao ljudi na badnjak za božić, ono svestrano gibanje, to je za me mnogo . . . Tada vam izlazim iz kuće i polazim u šumu, u šljivik ili bilo kuda, pa stupam po onom žutom a suhom lišću i — gazim, gazim po njemu, a ono šušti i prasketa pod nogama, dok se drugo po meni spušta iz drveća, pa propuzi po glavi, ramenima, ledjima

na zemlju. Onda vam još dodju ptice puzavice i puzaju po drveću i ključaju i nabijaju i trgaju, a svaki čas padne po koji komadić otrgnute kore bilo sa kruške, bilo s oraha . . . To me uljulja u blaženi san srećne melanholije, pa onda sanjaj, sanjaj — Bože mili — i o svojoj budućoj karijeri i o načinu života, kad se čovjek riješi tih prašnih klupa i zadobije toli važnu i prevažnu kvalifikaciju . . .

Sanje — sanje! Kako ste vi tečno, dobro i opojno — onako blaženo opojno piće. Lijepo je to sanjati — onako osamljen tapati amo tamo i — sanjati, a uza te ta priroda, to lišće, te ptice.

Sunce je polazilo k zapadu. Moj me prijatelj Foka ostavio sama kod kuće, jer je baš pred nekoliko dana kupio bicikl, a sad se pomalo naučio i „koturašiti“, te uvijek, kadgod se povrati kući sa svoga lijetanja po pregradskoj ili krapinsko-topličkoj cesti, izveo je redovito obligatnu i toli čestu, ali ipak svedjer ugodnu šalu :

— Sluga sam pokoran! S kim imam čast — ?

— A s kim ja — ? odgovorim mu ja.

— Ja sam M. Foka Pimen — učitelj i koturaš — biciklista . . .

Pa opet smijeh . . .

Dakle — kako rekoh — moj me Foka ostavio, a ja ostah sam. Pred kućom je porasla velika trava, a mekana, a svilena, a sočna. Izadjoh iz kuće, pa gazim u šljiviku pod orahom po lišću (tom sam vam prilikom ja ponašanja kakovoga godj djeteta od četiri — pet godina!).

Prije dva dana (kako je ta sadašnja škola u Lovrećim selima bila prije nekakva stara plemićka kurija s gospodarskim zgradama) odvezao je vlasnik toga posjeda iz našega dvorišta veliki kuku-ružnjak i kolnicu, pa su sada došle nekakve seoske djevojke i nješta tražile ondje.

Znatiželjan, što to one traže, zaboravib na svoje lišće i podjoh k njima. Iz prikrajka sam ih gledao i dobacivao koju riječ, koje pitanje i tako se razbrbljao . . .

Kako je to mjesto na brdu (a nad njim opet brdo i na vrh brda crkvice pregradske župe — sv. Juraj) to k njemu dolaze putovi u kojekakvim krivuljama i serpentinama. Ujedanput se — ne baš putem — digne ko iz zemlje čovječja spodoba. Kad sam ga ugledao, digo se sa ruku, jer je provalio brdo — onako ravno — četveronoške. Na glavi mu mekani, ali visoki, sprijeda malo udubljeni šešir; a tijelo u žake-kaputu, koji je međjutim već često znojem promoćio . . .

Košulja — ah — kakva košulja! Crna, crna kao kovačka, sa bijelom kravatom . . . U ruci je nosio oveći kišobran, a iz cipela mu provirivali palcevi i prsti . . . Brada mu je obrasla, onako na komadičke, kao da su pčelice za vrućih dana izašle iz košnice, samo što bi tih pčela bilo malo i kao da su se međjusobno posvadile . . . Kosa duga, crna, a neuredjena. Lice mu je bilo izvanredao nježno i posve žensko — ono blago žensko lice. Lične erte

— ah — jednom riječi prikaza, koja ti odmah osvoji neki dio simpatija . . .

— Moj duboki naklon i osobito počitanje, gospodine! Je li ovdje škola, za dobrostivost izvijestiti me molim.

— Jest, ovdje je škola!

— Imam li čast s gospodinom učiteljem ove poštovane škole, molim?

— Baš s učiteljem ne — ali ja sam njegov prijatelj i zamjenik . . .

— A tako dakle, molim! Evo, dakle izvolite!

I pružio mi u ruke nekakav — nekad bijeli — ali sad već čestom uporabom posve zamazan papir. Čim sam primio papir u ruke, počeo se klanjati i nervozno kidati crnu uzicu, što ju je imao oko vrata.

Otvorih:

Šovani i veleštovani gospodine P. n.!

Imam vam se Eto dole niže potpisani i jur predstavljeni ponovno eto pismeno predstaviti, da sam kazališni umetnik ili drugovačije rečeno Glumac kako to laici na tom svetom umjetničkom Polju nazivati izvolevaju. Bio sam nesrećom došao u Madžarskoj i tamo obolio. U Magjarskoj u Szombóthélyu sam bijo u bolnici iliti špitalju punih šest masei.

Inače — mogu vam se još i to predstaviti vašem gospodstvu — da sam rođen u ruskoj poljskoj blizo Varšave i u ranoj svojoj mladosti naseljio sam se u kitnjastom sremu, koji ima svega u izobilju. Vjeroispovjedanja sam pravoslavnoga neću da duljim —

Sad sam kazališni umjetnik i putujem k svojoj miloj i dragoj umjetnosti u kršnu liku. Molim za kakovu malu potporicu, a ja ću vaše gospodstvo sebi pribeležiti u knjižicu, koju stavljam prema želji i na uvid.

Jesam unapred zafalni

Ivan Petrović K—

— E pa lijepo! i predah mu pismo . . . U razgovoru mi pripovijedao, kako je njegov otac bio u Poljskoj vojnik i otišao amo u Austriju i u Srijemu bio opet vojnik . . . Jednostavno on mi je sve vrlo i vrlo romantički opisao tako, te sam mislio: ako je tako, to je njegov otac bio nekakvo nerealno biće ili kakav sredovječni vitez ili prosto trubadur. Tu je bilo svakojakih doživljaja. Često je taj njegov otac u borbi čas kao glavni junak, čas kao važni intrigant, čas neustrašivi vojnik, čas kukavica, čas čelik-karakter, čas pokorni službenik. I opet: i bjegunac i slobodan čovjek, pa nakon svega toga penzionirani kapitan u Petrovaradinu, gdje je od kapi umro i sad se njegova braća potucaju okolo po svijetu, a majka mu je negdje u zavodu za nemoćne. Uz to njegovo pripovijedanje su mu oči išle i išle sve okolo naokolo, a kad se kamo i zagledao, to i onda nijesu mirovale, već titrale kao živo srebro, kad ga sa svih strana u posudici guraju . . .

— I vi sad putujete u Liku?

— Da. Čujem, da su moji u Korenici.

— Mogli ste drugim, kraćim putem udariti.

— Eh, bi, bi, ali sam čuo jučer u Varaždinu, da je ovdje u Pregradi nekakva družina.

— I vi jučer u Varaždinu, a danas već ovdje?!

— O, dapače! Ja sam jučer bio rano u jutro u Ludbregu, a odanle u Varaždin, Ivanec, Lepoglavu i spavao sam u Mihovljanu...

— He — he! Čovječe! Ta to ne bi ni konji n jednom danu prevalili...!

— A ja sam, vidite, prevalio!

— Pješke?

— Nego. Što mislite? I ovdje na cesti sam sreo nekakoga gospodina. Zatražio me žigicu, ili kako mi velimo u Srijemu — mašinu. Pitao sam ga, je li je kakovo putujuće umjetničko-kazališno društvo u Pregradi, ali mi on reče, da takovo ne egzistira u Pregradi. Onda mi je dao jednu krunu i pokazao amo na to brdo, da je ovdje škola, da je ovdje mlad, neoženjen učitelj. Ovaj put amo — Bože — taj se nekud vijuga i vijuga, pa ja, ne budi lijen, uzeo ravnu liniju, te se tako izmučio. Išao sam više četveronoške nego uspravljeno. — I počeo si trti rukom sa čela znoj...

— A kuda ćete sada?

— Rekao mi onaj gospodin, da bi išao u Klanjec, a ne znam puta.

Onda mi je pripovijedao, kako je svršio šest razreda gradjanske pučke škole u Petrovaradinu. Bio je u jednom fruskgorskom samostanu i htio se zakaludjeriti, ali ga je k sebi vukla sveta pozorišna umjetnost. Bilo mi ga je žao.

— Zašto niste ostali u manastiru, nego se ovako po svijetu potucate?

— Eh! nije to meni teško! Ja, ako hoću, mogu sada otići onamo i za šest mjeseci sam kaludjer-djakon. Šta mi treba? Pojati znamem, jevangjelje takodjer, a i svetu liturgiju znamem svu, samo mi treba nešto malo.

— Pa onda idite! Tamo ćete mirno živjeti i ne ćete se ovako probijati od nemila do nedraga.

— Neću ja! Sad ću još ovako putovati i širiti svoju glumačku umjetnost, a manastir ću ostaviti kao posljednje, kad ću se već svega naživiti i dobra i zla... U manastir nikad ne zakašnim.

Medjutim treba njemu dalje poći. Popratih ga do na vrh brda. Pred nama je nosio neki seljak na ledjima vreću s duhanom.

Kada dodjomo do na vrh brda, izvadi iz džepa prslukova crni eviker, nametne ga nosu, te stane razgledavati okolicu i pripovijedati:

— Gospodine, znate, oprostite, ja sam kratkovidan, pa moram uzeti eviker, da si razgledam moje puteve, kuda mi treba ići.

Onda kao da nije bio zadovoljan ovako s jednostavnim staklima . . . pak previne cviker tako, da je došlo stakle kraj stakla i onako je kroz obadva gledao . . . Primjećujem, da je to bio jednostavni bazarski crni cviker . . .

— A-a! Tako već — so schon! Vidite — okrene se k meni — kako to puno čovjeku pomaže . . .

— Da — da! I izvadih iz džepa dvadeset posljednjih novčića, te mu podah.

Rastadosmo se — ja na jednu, on na drugu stranu. Ja sam — ne znam, za što — stao za grm i zagledao se za njim.

— Molim vas, dobri čovječe — nagovori on seljaka, što je niže počivao sa svojim duhanom — gdje je ovdje najbliže kakova birtija? . . .

I ja sam se u taj čas sjetio, da mi je neprestano mirisao rakijom . . .

Franjo H. Kiš.

Sodôbni slikarji in kiparji slovenski.

Piše *Fran Košak.*

(Dalje in konec.)

II.

Pred kakimi sto leti, ko sta izdelovala v Ljubljani Francesco Robba in Luka Mislej svoje umotvore, tedaj je cvetela našemu kiparstvu prva zlata doba. Poslej je za nekaj desetletij vse zastajalo, dokler ni ranjki Franc Zajc začel nove, za naše razmere precej produktivne dobe, ki bode, kakor smemo upati, druga zlata doba za kiparsko umetnost; vsaj dosedanja dela Ganglova, Progarjeva in dr. nam to obetajo. Vsekakor stoji že sedaj naše kiparstvo na izdatno višji stopinji nego slikarstvo, čeprav ima v primeri s slikarstvom malo zastopnikov.

Med naše najboljše kiparje smemo prištevati Alojzija Gangla, moža, ki je zraven velike nadarjenosti tudi izredno marljiv in poln navdušenja za svojo umetnost. Studiral je na dunajski akademiji pri profesorjih Hellmerju in Zumbuschu. Takoj prva njegova dela, kakor: razpelo od lesa, Madona v reliefu in plastična studija „David“ so pričala o bogati nadarjenosti mladega umetnika; še lepše je pokazal svoj talent pri poznejših delih, s katerimi je okrasil ljubljansko mesto.

Prvo njegovo monumentalno delo je Vodnikov spomenik pred gimnazijskim poslopjem. Predstavlja pa pesnika oblečenega v dolg prepasan talar; desni konec plašča je vrgel krepko črez desnico, držečo zvitek listin, levi del pa pada po hrbtu in se vlamlja na tleh v slikovitih gubah. Obraz z markantnimi potezami, orlovim nosom in močno spodnjo ustnico je obrobjen z dolgimi lasmi, ki se

mu usipljejo do ramen. Vtis, ki ga napravi spomenik na gledalca je naravnost impozanten; neka plemenita priprostost in prav monumentalen mir leži nad njim.

Ko se je dozidavalo deželno gledišče v Ljubljani, izklesal je Gangl za pročelje skupino z genijem in dvema ženskima osebama: dramo in opero; za stenske dolbine pa dve alegoriji: „Komedijo“ in „Tragedijo“. Oba kipa sta izvanredna umotvora, ki pričata o finem okusu mojstrovem. „Komedija“ je devojka smehljajočega obraza v lahni, vihrajoči obleki, ki se ovija okrog bujnih udov. V levici drži krinko, v desnici vihti palčico s kurentovo glavico. Pri „Tragediji“ je občudovanja vredna fina karakteristika, s katero je umetnik izdelal ta kip. Temu kamenu je kipar res udihnil dušo; zdi se ti, kakor bi živela pred teboj: z desno nogo je stopila krepko naprej, da se ji tenka draperija v nežnih gubicah oprjemlje kolena, z levico si trga težko haljo raz glavo, z desnico krčevito stiska bodalce. In kaj vse izraža ta obraz z bolestno napetimi mišicami in polodprtimi usti, iz katerih misliš čuti zamolkel vsklik!

Ravno tako izborno delo je relief za grobni spomenik g. Murnikove. Kompozicija je kaj duhovito zasnovana: nad rakvo, ob kateri jokata slep starec in mlada sirota, plava genij in polaga vence nanjo. Ta genij je modelovan tako naravno in neprisiljeno, mehka draperija tako ljubko objemlje telo, da je res pravi estetični užitek motriti to prikazen. Sploh moram omeniti, da je Gangl mojster v modelovanju draperij, čeprav se ne spušča preveč v detail, kar bi celotnemu vtisu samo škodovalo. Pri njem ne zapaziš tistega osladnega glajenja in likanja, ki vzame kipu vso svežost, zato so vse njegove osebe tako naravne in tako polne življenja.

Gangl je vrh tega tudi jako marljiv. Zraven teh večjih del je dovršil precejšno število portretnih doprsnic, nekaj skulptur za Strossmajerjevo katedralo in model za Valvazorjev spomenik. Naj-novejše delo njegovo je doprsni portret Prešernov s plemenito modelovano glavo, ki je vredna našega pesnika-prvaka.

Kakor Gangl v Ljubljani, tako deluje v Celovcu Alojz iz Progar. Umetnik — ki je kakor Gangl učence Hellmerjev, — se je zlasti na svojih potovanjih po Italiji v svoji stroki visoko izobrazil.* Po Koroških cerkvah se nahaja mnogo njegovih religioznih del (v Velikovecu, Grabštajnu, i. dr.). L. 1894. je izklesal iz mramorja relief „Kristusovo vstajenje“, (za mavzolej grofa Eggorja v Rottensteinu.) Ta relief je delo prve vrste. Izborna, jako dramatična kompozicija je umerjena v trikotnikovo obliko: v sredini se vzdiguje iz skalnatega groba Kristus, ogrnen s tančico, v levici drži v mehko draperijo zvito bandero. Stražniki so se vrgli preplašeni na tla; v ozadju se vzdiguje v mehkih obrisih

* Njegova navdušeno pisana pisma iz Italije je objavljala Holz v „Zvonu“ 1896. in 1897.

Jeruzalemsko mesto. Relijef v celoti, pravi Holz, je videti kakor okamenela vizija, polna svetlobe in milobe, katere ne pačí noben pretrd izraz, nobena neumestna senca.

Na Kranjskem sta mi znani samo dve Progarjevi deli: kip brezmadežne Device na Šutini v Kamniku in doprsni portret škofa Barage v Doberničah. Ta poslednji je jako lepo delo, ki priča o Progarjevi sposobnosti tudi za žanr kiparstva.

Dočim stojita Gangl in Progar na vrhuncu nmetniškega delovanja, študirata druga dva naša mlada umetnika, Zajca in Repič, še na dunajski akademiji. V ljubljanskem Rudolfinumu se nahajata dve plastični studiji Ivana Zajca. „Prestrašeni satir“ je prav dobra studija v stilu starogrških kiparjev; strah na obrazu je izborno izražen, tudi anatomiji ni oporekati. Še zanimivejša je skupina „Adam in Eva“, ki je jako lepo zasnovana; s povešeno glavo stopa Adam iz raja; levica, ki mu maha ob telesu, se je stisnila nehote v pest, desnico je pa položil okrog Eve, katera mu je vsa potrta omahnila na prsi. V celosti je ta skupina lepo delo; toda nekatere partije, zlasti na Evi so pretrdo medelovane. Razun teh dveh šolskih studij je izdelal Zajca dve religiozni deli: relijef „sv. Družina“ pri Frančiškanih in „Izpreminjenje Kristusovo“ za fasado št. Jakopske cerkve. Oba reliefa se odlikujeta po lepi kompoziciji.

Repič ljubi bolj divje oživljene prizore. Njegova studija „Borilca“ v Rudolfinumu je krasna skupina. Predmet je ta le: deček je podrl soborilca na tla; z levica ga še drži za lase, toda že se je zagnal z namerjeno pestjo proti tretjemu, (ki ga pa ni na skupini.) Torej samo momenten prizor sredi gibanja ko so vse mišice napete in v eno točko stremljene; — pa kako naravno ga je znal umetnik ujeti in obdržati! Pri tem treba tudi pomisliti, kako težko je modelovati telo 12—14 letnega dečka, ki ima še tako nežno, nerazvito muskulaturo. Skoro jednako snov je vzel Repič za drugo skupino, samo da sta tu mesto dečkov močna mišičasta moža. Za obe skupine je dobil mladi kipar v specijalni šoli prof. Kundmanna prvo darilo. Za skulpturna dela na novem meščanskem splotju je izdelal modele: Karijatidi nad balkonom in dva amoreteta na pročelju — izklesal jih je Zajca.

Dosedanja dela Repičeva so večinoma samo šolske studije, — toda že te kažejo ogromen talent in lepo strokovno znanje; Repič ima poleg tega posebno ostro oko za opazovanje.

Zraven teh kiparjev omenjam še Puchreiterja, ki je modeloval že mnogo portretov. Sicer je samo diletant, pa je vkljub temu razstavil pred nekaj leti precej dobra doprsna kipa Prešerna in Bleiweisa.

Naše kiparstvo se krepko razvija. Zlasti od mladih umetnikov, Zajca in Repiča, smemo pričakovati, da se bota krepko razvila in vstvarila umotvore, katere homo smeli s ponosom kazati tujcem. Da bi imeli naši umetniki le dovolj naročil, da bi mogli pokazati, kako napredujejo; k temu bi potrebovali v prvi vrsti občinstva,

ki bi se zanimalo za umetnost. V poslednjem času je prisel kipar Gangl na idejo, da bi tudi slovenski umetniki napravili nekak „Salon“, kjer bi razstavljali svoja dela. Ideja nikakor ni slaba, zlasti za nas, ki nimamo galerije. Tu bi se seznanjalo občinstvo z domačimi umetniki, katere dosedaj še malo poznamo; vrh tega bi si ob vzglednih umotvorih blažilo okus in dobivalo zanimanje za lepo umetnost, kar bi koristilo i občinstvu i umetnikom.

Reforma srednje škole.

(Konac.)

Baš u ovom sitnom slučaju vidjela se najbolje cijela razlika medju ljudima, koji su sami emancipovani, pa bi htjeli, da i druge učine slobodnima i daju im samo vlastitu spoznaju kao mjerilo, i onih, koji su zadovoljni, da svoje misli slože s onim, što im je predano ili nametnuto. U filozofiji prva je struja izvela čitav preokret, u pogledu škola ona će još dugo čekati, dok dodje do prava — — Napredak znanosti zahtjeva onaj prvi put, da škola, sa cijelom svojom disciplinom, sa svojim odnošajem medju učiteljem i učenicom, zahtjeva ovo drugo. I za to će gimnazija uvijek biti slaba priprava za današnje sveučilište, koje se povadja za onim prvim principom, dok god se iz temelja ne provede cijela reforma kako su pravo opazili i neki učesnici ove enquête.

No reforma će se ipak u nečem moći izvesti. Ova enquête, a i druge, koje će za njom slijediti (jer to je i nužna potreba) razbistrit će pomalo jedno važno pitanje: Što je danas potrebno za opću naobrazbu? Ovim pitanjem bavi se drugi dio knjige, u kojem se nalazi nekoliko veoma pomno obradjenih referata, koje niže u izvadcima reprodukujemo našim čitateljima.

Dr. Jodl najprije hoće da ustanovi, što znači opća naobrazba? „Bildung im weitesten Sinne heisst die Entwicklung der natürlichen Anlagen des Menschen durch Berührung des Einzelnen mit den in der Gesellschaft ausgebildeten Culturgütern, sagen wir noch kürzer: durch Einfluss des objectiven Geistes auf den subjectiven. — — Es gibt so viele Arten und Ziele der Bildung als es Culturgebiete gibt. Wo immer der Mensch arbeitet, Erfahrungen sammelt, Kenntnisse und Fertigkeiten dauernd für das Geschlecht erwirbt, da kann und muss diese Uebertragung des Erworbenen auf den Nachwuchs durch Zucht, Schulung und Gewöhnung stattfinden. Aber über diese vielfältigen Gliederungen des gesammten Bildungsstoffes nach den Anforderungen, welche die verschiedenen Berufsarten stellen, erhebt sich die allgemeine Bildung, d. h. eine Gruppe von Kenntnissen und Fertigkeiten, welche nicht von den Angehörigen eines bestimmten Berufes, sondern von dem Menschen als Glied dieser

bestimmten Culturgemeinschaft, gefordert werden, welche über alles professionelle Wissen und Können hinaus menschlichen Gemeinbesitz darstellen“. Srednja škola treba da pada onima, koji se spremaju za viša socijalna zvanja isto, što pučka škola podaje široj klasi puka. Do sada je ovo znanje bilo formalno: razvitak logičko-gramatikalnog misljenja i jezičnih sposobnosti, elementarni dijelovi matematike, izoštrenje ukusa. Danas je to premalo — nije dosta podati podlogu za buduće zvanje. Fakulteti su na sveučilištu danas razdijeljeni, za to baš podavanje opće naobrazbe pripada gimnaziji. Poteškoće pravi učenički materijal. Najbolje sredstvo, da se postigne naobrazba, jest znati izraziti misli — to, da čovjek ima smisla za finoće jezika, za razlikost riječi i t. d. Dr. Jodl priznaje dakle vrijednost dosadašnjega sistema. No njemu je svejedno, na kojem se jeziku to postizava; klasicizam ne može imati prednost. Prije se doduše kultura staroga vijeka činila apsolutnim i neoborivim idealom — no danas nije više tako. Prije su vjerovali, da nije moguće dostići starinu — no nova filozofija oborila je tu frazu, a isti princip u književnosti provelo je nastojanje oko nacionalne literature. Danas latinski osim toga nije više jezik obrazovanosti i prijevodi nadomještaju originale. Napokon — u gimnaziji ne nauči nitko shvatati klasičnu starinu; najvažnija se djela ni ne čitaju radi jezičnih poteškoća. Jodl tvrdi, da je moderna kultura savršenija od antikne, — jer u mnogim granama znanja bili su Grci za nama. Ne znaju se moderni jezici; tako n. pr. djela dvojice između najvažnijih modernih mislioca (Berkeley i Leibnitz) nijesu ni prevedena potpuno, premda bi to bilo nužno. Raspravljajući o eksperimentalnim znanostima ne kaže dr. Jodl ništa novo. Lijep je kraj njegovog govora: „Es ist unmöglich, dass die Schule der Zeit voraneilt, denn sie kann sich nur von dem nähren, was Gemeinbesitz unter den führenden Geistern geworden ist. Es ist gefährlich wenn die Schule hinter den Forderungen der Zeit zurückbleibt, denn jeder Zwiespalt zwischen ihr und den geistigen Medien, in denen sie sich befindet, schädigt sie selbst und den Fortgang der Erkenntniss, das heisst so viel als die Entwicklung der Cultur. Unsere Ideale liegen in der Zukunft, nicht in der Vergangenheit, und ihnen muss die Schule dienen. Non scholae discimus, sed vitae!“

Jednako zanimljivo, no još oštrije, navaljuje na današnji ustroj srednje škole dr. Federn. On opaža, da škola ne pobudjuje nikakva interesa u djaka, nikakve živahnosti, da odvise tišti učenike i dosadjuje ih. I on počinje svoje razlaganje govorom o naobrazbi. „Bildung ist hier wohl nicht im Goethe'schen Sinne als die harmonische Ausbildung der Persönlichkeit zu verstehen . . . Es sollen uns die Zusammenhänge gegeben werden, damit nicht das eine Gebiet, das unser Fach wird, als ein todter Lappen von Wissen an uns hänge. Wir sollen gewissermassen mit Saugnäpfen ausgestattet werden, zu ergreifen, was unsere Zeit d. h. unsere Cultur uns bietet an Kunst, an Wissen, an Politik . . . im Gegensatz zu

der Hilflosigkeit, mit der der Ungebildete den Schätzen unserer Cultur gegenübertritt. Keime des Verständnisses sollen durch das Gymnasium in uns gelegt werden. Ein allgemein gebildeter Mensch ist kein Mensch, der Alles weiss, und auch keiner, der von Allem etwas weiss, sondern einer, der so viel von den wichtigsten Geistesgebieten unserer Zeit beherrscht, um allen Verständniss entgegenzubringen. Wir sollen unserer Cultur gewachsen sein^a. A ta naša kultura ima zametak u staroj, dio u sredovječnoj i u modernim elementima kulture. Gimnazija njeguje jedino stari elemenat — i za to je trebalo tehničkih skola, trgovačkih i t. d. A žalosno je, da gimnazija u djaka producira jedino mržnju protiv starih. Dolazi vrijeme, gdje nam u prosvjeti treba novih elemenata. U gimnaziji ni ono, što se predaje, ne postizava uspjeha: iz povjesti nitko ne erpa shvaćanje društvenoga razvoja, iz matematike nitko ne dobiva pojma o filozofskoj njenoj vrijednosti. Federn želi, da se promijeni sve: ispiti, predmeti, odnošaj djaka i profesora — u kratko, da se ukine dosadašnji birokratski duh. Talent se zapostavlja, djake bi trebalo razdijeliti. Dakle — reforma u svim granama.

Proti tomu diže se prof. Teodor Gomperz. On kaže, da je signatura naše kulture historičko-kritički elemenat, a taj se postižava historijskom, deduktivnom metodom. Učeniku treba ojačati sud protiv predrasuda i dogmatizama, — a za to je historijska metoda izvrsna. Njom on upoznaje drugi svijet, klasički, postaje njegov građanin. To će mu dati snage, da se opre štokakvim strujama, koje će nas možda najednom zavlatati. A stara je kultura osim toga pola nove kulture. Helenizam, darovi jednoga genijalnoga naroda, daju snagu, koje nikad ne će podati naravoslovne znanosti. Gramatika i nije no jedna vrsta jeziku primijenjene logike. Gimnazija ima pogriješaka (tako Gomperz priznaje, da bi bilo bolje razdijeliti učenike i u nekim predmetima ukinuti dvostupnost) no princip je dobar.

Profesor fizike i propedeutike dr. Höfler prijatelj je obim protivnim elementima. Navadja dvoje, što je po mnijenju Schröderovu bilo idealom gimnazijalne naobrazbe — „grčki i fizika“! Treba da čovjek dobije smisla i za psihično uređenje društva. Princip je gimnazije dobar za nj; a prof Bass misli, da je gramatikalno učenje od velike koristi.

Dr. H. Gomperz izrazuje želju, da se uvedu pravne discipline na gimnaziju. Dr. Menger je posvema proti današnjem uređenju; on tvrdi, da je i historij-ki princip kod pravnika zao, jer mu se čini, da danas rimsko pravo nema ni teoretske ni praktične vrijednosti. Stari nisu ni slutili ništa o socijalnim problemima i o kakvoj empiričkoj metodi. I formalna strana klasicizma precjenjuje se; Rousseau, klasički pisac i filozof, nije nikad imao klasičke naobrazbe.

Ovim se svršuje knjiga. Ona je puna napadaja i kritike sadašnjeg sustava; no na žalost nema u njoj nigdje jedinstvene

osnove za novu gimnaziju. Za nju trebat će još mnogo eksperimenata, koji možda i ne će uspjeti; no svako nastojanje za unapredjenje naše kulture treba da nas zanima, te ga pratimo s pažnjom. Za to smo i ovdje naveli — bez kritike — pojedina mišljenja; a i nadalje ćemo nastojati, da predočimo našim čitateljima svaki važniji korak u ovako važnoj raspri. Reforma stranih škola bez sumnje će izazvati i reforme u nas; a do nas je, da nas to ne zateče nepripravne, bez razumijevanja novijih potreba. To je bila svrha ovom referatu.

Prikazao M. H.

Mihovil Nikolić.

Pjesme Mihovila Nikolića. Sanjarskoj njezinoj mladosti posvećeno. Zagreb, 1898. Tisak Dioničke tiskare. Str. 61. Ciena 60 nč.

Ako je moguće u jednoj slici sintetizovati jednu cijelu zbirku pjesama, to je za cijelo uspjelo Čikošu u ilustraciji k Nikolićevoj pjesmi u uskrsnom broju „Vijenca“. Tamo je savršeno prikazana dispozicija, temeljni akord „sjetne“ Nikolićeve poezije, koja i nije drugo, no ono, što bi Nijemac kazao „Stimmungsmalerei“ — nekakova duboka, široka rijeka, na kojoj se njišu čitave maglice, nešto tužna i u časovima objesti — nešto, što te sjeća naših narodnih popjevaka, koje su sjetne i kad su raskalašene i kad su junačke ili bečarske.

Jednom je malom ciklusu pjesmica Nikolić dao naslov „Mirna lirika“ — i mislim, da te dvije riječi najbolje karakterišu cijelu njegovu zbirku. Nikolić nije filozof — on ne riješava probleme, kroz njegovu pjesmu vuku se kao vodiljni motiv dva stiha:

Gazimo po suhom lišću — ispod nogu nam se žuti.

Tu ne misli čovjek ništa — samo srce, srce čuti.

Faustovski problem došao je opet na tapet poslije silne materialističke i pozitivističko-znanstvene perijode, poslije vjere u znanost, koja nas je iznevjerila, kako neki hoće. Danas jače no igda ozvanjaju u mnogim djelima stihovi iz početka Fausta:

„Habe nun ach! Philosophie,
Juristerei und Medicin
Und, leider! auch Theologie
Durchaus studiert mit heissem Bemühn
Da steh' ich nun, ich armer Thor!
Und bin so klug als wie zuvor.

— — — — —
Und sehe, dass wir nichts wissen können.“

I mnogi se od mislilaca utječe k misticizmu, vjeri — nekoji i epikureizmu, dok su pjesnici eto došli do simbolizma i dekadence. Sto to znači? Mislim, da znači ono, što kaže Tolstoj: umjetnik treba da bilježi samo čuvstva i osjećaje; neka se mane, kako Francezi hoće, problema i tendencije, i filozofiranja i stihotvornih refleksija.

Nikolić sam kliče zmiji sumnje, razuma i spoznaje :

„Pa ćeš me sisat kao crv drvo
Odn'jet mi mir i slavu
A ja ću trpjet dok sadješ do srca,
Onda ću smrskat ti glavu.“

Nikolić je pjesnik lirik, čovjek čuvstva, čistog čuvstva ; u tom vidim njegovu prvu prednost, vidim njegovu savremenost, a ujedno i njegovu trajnost. Jer čuvstva ne izlaze iz mode, ako su iskrena ; lirske pjesme ne stare nikada, ako nisu tendenciozne. Nikolić ni to nije :

Ja pjetam po tom sv'jetu i sunčanom na traku,
Lepršam kano leptir, ogr'jevam dušu svoju,
Ja nosim toplo srce, u njemu pjesmu jaku,
Pripovjedam je ljudstvu, da čuje povjest moju.

U ovom je stihu rečeno mnogo ; u njemu je veliki princip moderne poetike : umjetnost je objavljenje duše, povjesti jedne ljudske duše — umjetnost je sasma subjektivna, živi za sebe, izraz je, materijalizacija jednog srca, jednog čuvstva i ništa više. Ta je druga značajka modernosti Nikolićeve u nas sasma nova stvar.

U uvodnoj pjesmi nalazimo ove stihove :

„Ja sam kano ptica, što na suhoj grani
Ostavljena bolna od svojijeh drugâ,
A pogled joj leti do toploga juga,
I s bolju se sjeća svojih prošlih dneva —
Pa da joj olakša, uzdiše i pjeva

Tu vidim treću značajku, ne novu za nas u teoriji (Preradović), ali novu u praksi. Na usta bečkog kritika Hermann Bahra progovorio je velik dio modernih umjetnika, kad je on rekao, da je umjetnik jednostavno čovjek, koji u sebe prima više dojmova, nego ih može zadržati, pa ih onda „da mu olakša“, iznese pred svijet — ili, kako je Bahr tamo („Gegen Tolstoj“) upotrebio drastičnu prispodobu sa psom, koji se otrese, kad izidje iz vode. To je i umjetnik. Pjesnik se ne brine za druge, ne će da djeluje na koga, ni da koga na što potiče — već jednostavno, kad je radostan, kliče, pleše, slika — ili uzdiše i plače, kad je žalostan — „da mu olakša“. Nikolić je do u dno duše takav pjesnik.

U „Nadi“ u njegovim „Bilješkama“ čitamo :

„Ja kad pročitam lijepu pjesmu, puštam svojim čuvstvima i mislima, da se nekako neodredjeno razvijaju i ja uživam s njihova lagodna razvitka. To vam je isto tako, kao kad čovjek sanja lijepi san. I onda me ozlovolji, ako mi nepozvan pokvari iluziju.“

Tu vam je čitav Nikolić. Nikolić impresionista, koji se podaje sasma vanjskim utjecajima, koji popušta mislima neodređeni razvitak : Nikolić Slaven, koji voli lagodan razvitak („Mirna lirika“) ; Nikolić bestrastven sanjalac, koji voli iluzije, koji je zlovoljan, kad mu ih nepozvani kvare. On je zlovoljan — on nije pesimista, i naši kritici nisu dobro označili tom riječju

njegovu dispoziciju — on je zlovoljan, sjetan („Na moj je život pao veo sjete nedosežni“), topao i tužan, osamljenik, koji traži samo jednu „dobru dušu“, koja bi ga razumjela, koja bi s njim ćutjela — „sanjarsku dušu“.

„Gledaj sunce — za njim sam ti čezno c'jelu mladost svoju
Ištuć srce, što bi moglo razumjeti dušu moju“.

Ili:

Ja ti ljubim ovu maglu, što se tako siva stere
Vaselenom nedohitnom bez iskona i bez mjere
I zamišljen puštam glavu, da na tvoje grudi pada,
Spominjem se svojih sanki, razrušenih svojih nada.

Nikolić ne razmišlja; on je samo zamišljen. I ako ima u njega refleksije, to je opet samo zamišljenost (t. j. duboko zaronjivanje u neki dojam) i ništa više:

„Ja ti volim paprad mirnu i turobnu brezu bijelu,
Kada svojim sivim lišćem šapće pjesmu neveselu“.

No što da dalje citiram? Naći ćemo i onako svuda samo nuanciranje jednog temeljnog motiva. I baš je u tom nuanciranju Nikolićeva snaga, njegova individualnost, novost i sav njegov dar. A taj njegov, rekao bih, duševni užitak u neisercpivim nuancama daje mu još jednu značajku savremenosti i modernosti, a to i podaje ovoj zbirci neku jedinstvenost, zaobljenost. Tu zbirku ne valja čitati na jedan mah od početka do kraja, treba sve te pjesme čitati pojedince, na mahove i — uživati u njima.

Još nešto ima u tim pjesmama, što je za nas novo. To je Nikolićeva ljubav.

„U svom životu za tobom sam čezno
I ljubio te salomljene duše
Ja mirno gledah, gdje se s moje boli
I vedri smi i nade moje ruše.

I nikad toga ni šapno ti nisam,
Ko cv'jet sam veno pod pogledom tvojim
I rastao sam s tobom sve bez r'ječi
I hladan dalje pošo putem svojim.
A sad tek ćutim ljubav, s koje patim,
Osjećam suzu sa svog oka teći,
I gledam tebe iz dalji ko zv'jezdu,
Što ne ću nikad, nikad je doseći“

Tko nije čitao njegovu „Vjeručku“ u „Nar. Nov.“, teško će moći razumjeti tu njegovu ljubav. Meni je n. pr. tek kad sam „Vjeručku“ pročitao, postao Nikolić posvema jasan. Mislim, da nismo tako brzo imali iskrenije i značajnije ispovijedi za kojega pisca, nego što je ta crtica, pisana zbilja „da mu olakša“, ili da „čuje ljudstvo povjest njegovu“.

I ako se u ovim pjesmama koji put susrećemo s riječju „strastvena ljubav“ — to mislim, da je samo pisana u značenju „jaka ljubav“ — jer niti jednoga akorda strasti nisam našao u čitavoj ovoj zbirci. Nešto bližedo, magleno, sutonski lebdji nad tom idealnom i čistom ljubavlju. Nešto, što mi i opet doziva Čikoševu ilustraciju.

Čista duševnost u ljubavi, sanjarenje „snene duše“, tišina i svečani mir jeseni, ljubav dviju sjena bez krvi i mesa — tako mi se pričinja Nikolićeva ljubav.

Cijeloj je zbirci središte ta ljubav i žena, to jest ta „srodna duša“ ili — što je još značajnije — „dobra duša“; — i ja ne mogu, da se ne sjetim Danteove Beatrice u „Vita nuova“ ili na početku „Pakla“ — samo bi trebalo oduzeti Danteovim pjesmama filozofiju, a Nikolićevim dodati silu sinteze u Dantea.

Nikolić obožava, da tako rečem, svoju Vjeručku — ona je za nj izvor sve poezije; no ta žena je nešto gotovo apstraktno, ta žena u suštini, kako mi se čini, nije jedna stanovita žena — to je ženstvo. To je obožavanje, vapaj, čežnja, sanjarenje o — ženstvu. Nikolić traži ženstvo, jer je čuvstven — traži dušu, jer je i u samoga njega duša jača od tijela, traži dobrotu. On nigdje više put ne spominje, kako se zanaša za ljepotom, za tijelom — jer nije strast u njega jaka: on je miran, pasivan stvor, lirik tihih voda i maglica, epikurejac lagodnih i sjetnih simfonija jeseni, epikurejac suptilnih varijacija i nuanca duševnih, sanjanih emocija.

Tko je čuo onaj dugi graničarski „O-o-oj!“ — kako zamijeva po planinama, tko je čuo frulu pastira i pijev seljakinja po prostranim poljima, pijev u jesenje doba — taj će shvatiti Nikolića i njegovu poeziju. I onaj graničar zavija svoj „Oj!“ da mu odlahne — i on sluša jeku glasa, zamišljen je, sjetan, uživa u tom, kako da što ljepše nuancira, sanjari i čezne, čezne . . .

Nikolićeva poezija ima gotovo sve značajke moderne, čiste — „mirne lirike“ — ali ta poezija ima sve značajke naše narodne — „sjetne lirike“. Tko pozna naše ženske narodne pjesme, lako će mi to potvrditi. A što je našim pjesmama melodija, to je u Nikolića „Stimmung“.

U nas je bilo imitacije narodne poezije — ali kao što nije Lisinski imitirao, već stvarao iz svoje duše rafinirane, umjetne, a ipak narodne motive, tako, mislim, stvarao i Nikolić umjetne, moderne pjesme, a ipak su osnovne niti, suština u tim pjesmama naša narodna. A to mislim da je i za to, što su Nikolićeve pjesme, kao i narodne, jednakoga izvora. Na njega djeluje i posebno svako doba godine, svaka promjena prirode, svaka magla i svako nebo, svaka oaza i voda i polje i njive i jablanje i snijeg i cvijeće baš kao i na dušu naroda.

Nikolićeva je duša naivna, primitivna, a opet moderna; ona je nepokvarena, a opet moderna: ona je iskrena i prima u sebe mnogo, baš kao što i daje iz sebe sve — baš kao i duša narodna. Nikolić je spiritualista u najvišem stupnju, bez rafinirane strasti, sanjar sumoran, blag i dobar, tih i osjetljiv, kao i narod. I zato mi se on čini pjesničkim Lisinskim, zato mi se čini čovjekom i pjesnikom modernim, značajnim za ovo doba, a opet našim, našim, sasvim našim. I čini mi se baš za to na ovom primjeru opravdana tvrdnja, koju čitamo u proglasu „Česke moderne“ („Rozhledy“ od g. 1895.):

„Hočemo individualnost. Umjetnike hočemo, ne jeke tujjih zvukova, ne eklektike i diletante. Ne cijenimo šaroliko obojadi-sanih krpica, prolaznih misli i forama, rimovanih političkih programa, imitacija narodnih pjesama, stihovanih folklorističkih pri-loga, maglovitoga politizovanja i realističke pljuštavice objektivnosti.

Individualnost nada sve kipeća životom, tvoreća život. Danas tražimo od umjetnika: budi svoj i budi ti to sam. Ne naglasu-jemo nikakvog českog duha. Budeš li svoj, bit ćeš česki (ako si Čeh; ako ne — bit će českí duh usiljen i nena-ravan).

Umjetniče! Daj u svoja djela svoju krv, svoj mozak, sebe — i tvoj mozak, tvoja krv živjet se i disat će u njem; a ono će će živjeti s njima. Hočemo istinu u umjetnosti, ali ne onu, koja je fotografiranje vanjskih stvari, već hočemo poštovanja vrijednu unutarnju istinu, kojoj je mjerilo samo njen nosilac — indivi-duum“.

Mislim, da je Nikolić takav, i zato on nije ni romantik, ni dekademat itd. — već je pravi, dugo u nas čekani pjesnik, u ko-jega imamo da s ponosom gledamo mi mladji, kojega treba da mi razumijemo i uživamo u njem.

B. V.

Internati.

Pri nas Slovencih imamo sicer bore malo institutov in kolegijev, a mislim, da sta tudi zavoda Uršulink v Ljubljani in Škofji Loki. važna dovolj, da se jim privoščí malo prostora, saj posebno iz dežele vsako leto, prav mnogo starišev pošlje svoje hčerke v samostan v odgojo. Svetni institut je pri nas le jeden, a še ta ni Bog zna kako v cvetu; sicer pa veje v njem popolnoma nemški duh, in če tudi pošiljajo nekateri stariši svoje hčerke v inštitute, pošljejo jih rajši v tuja mesta.

Žalibog se mora priznati, da samostanske notranje šole, kar se tiče narodnosti, niso prav nič dosti boljše. Poučuje se v nemščini, molí se v nemščini, zapoveduje v nemščini, samo kara se včasih v slovenskem jeziku, če kaka priprosta deklica iz dežele še ne razume nemškega karanja. Učni pred-meti so isti, kakor na osemrazrednih ljudskih mestnih dekliških šolah, samo, da je slovenščini odkazan še bolj reven in pohleven kotiček. Poleg tega se poučuje vse učenke ob četrtilih dopoldne špeci-jelno v šivanju; ako stariši žele, učí se tudi francoščine ali laščine, klavirja, citer ali gosel. Za take ne-obvezne predmete plačati se mora še posebna učnina.

Potrebno se nam zdi, nekoliko razmišljati o potrebi ali koristi taci-h samostanskih zavodov in drugih inštitutov.

Od šestega do desetega leta naj dekleta le bodo v samostanu. Če malo več molijo, jim ne škodi. Drugače je potem, ko se začno dekleta in sploh otroci še le prav zavedati. Po mojem mnenju je bolje, da dekleta, ki imajo

pozneje živeti mej svetom, tudi v mladostni dobi ostanejo mej njim in da se ne zapirajo v omejene samostanske zidine. Duh samo o tem lahko prav sodi, kar vidi, sliši in iskusi sam; kako sodbo pa naj ima šestnajst, sedamnajstletna mladenka, ki je skoro živ dan preživela v samostanu, v obližju resnih nun in starih otemnelih svetniških podob. Morda, da res stopi mej svet nedotaknjena od vsacega strupenega piha, toda ali je pričakovati, da taka nežna cvetka vztraja na popolno tujih tleh, da ji vihre življenja ne stro šibkega stebelca? Jaz mislim, da se oni lažje varuje vrtincev sveta, kateri jih pozna in da se taka naivna, slepo verujoča duša lažje vara, kot pametno, življenje poznajoče dekle.

Vprašanje je pa tudi, če ostanejo dekleta res tako nepokvarjena v samostanih, kakor se v obče misli. Prav lahko je, da se, hoteč se izogniti jedne neprilike, pride v drugo, mnogo hujšo. Stariši hočejo varovati svoj biser pred vsakim nezdravim pihom, a biser jim potemni v kljub njih skrbi. Ne rečem, da vse, a da se dosti mladih deklic nauči vsamostanih hlimbe in potuhnjenosti, to vem.

V samostanih se zelo mnogo moli. Ne samo nune same, tudi dekleta morajo moliti veliko, mnogo več, kakor so bile tega navajene doma, četudi pri skrbni in pobožni mamici. Nima pa vsaka deklica potrpljenja, vdano in zbrano zadržati se pri molitvi. A govoriti in igrati se pri molitvi ne sme, zato deklica moli in moli, usta ji pridno izgovarjajo besede, a duh ne ve nič od tega. Ker imajo nune take učenke rajši, ki so pobožnejše, trudi se torej vsaka se tako pokazati, če tudi v resnici ni. Pridno hodijo k spovedi, prosijo celo, da se jim to dovoli, a večidel le, da postavijo same sebe v boljšo luč, da se smatrajo za dobre in pridne.

Ko potem stopijo mej svet, ko jim ni treba več siliti se, opuste molitev in vesele so svoje prostosti, a navadile so se hlimbe, in tako se hlinijo dalje, kjer in kadar jim to veleva lastni prid.

Druga napaka, katero si deklice v samostanih kaj rado prisvojijo, je zavist. Nune in tudi najpravičnejše pri tolikem številu ne morejo vedno ravnati povsem po zaslugi. Vsaka ima mej učenkami svoje ljubljenske, katerim se pregleda in oprostí vse. Ni čudo, če druge bridko čutijo to nejednakost, da živo črte svoje odlikovane tovarišice. In ta zavist je huda in trdna strast. Iz srca, v katero se je vselila, ne izruje se tako hitro.

V samostan ne sega svet, sestre žive tiho zase in učenke istotako; ne izvedo ničesar o dejanju in nehanju zunaj mej svetom. Svet napreduje, a v samostanu ostane življenje dan na dan vedno isto in jednako. Deklice žive tja v en dan. Vstanejo, kadar je čas, jedo, igrajo, molijo, vse na zapoved. In navadijo se na to vedno ukazovanje, na te sponse in ko pridejo po tem mej svet, ne vedo s prostostjo početi ničesar in prav stežka se navadijo na lastno samostalnost.

V samostanu je vedno mnogo, včasih do 200 deklic. Jeli mogoče, da bi bile vse dobre, da bi niti ena mej njimi ne bila slaba. In jeli mogoče potem, da ta slaba ne izpridi nobene svoje tovarišice in druga, ne tretje tretja ne četrte?! — In je li mogoče zadostno paziti na tako veliko število, ozirati se pri tako veliki množici na potrebe, lastnosti, napake posameznih? Doma mati mnogokrat vzdih, kako težko ji je paziti na svojo živo poredno hčerko, koliko težje je to v samostanu, kjer ni jedna, ne dve ampak mogoče dvesto. Redovnice ne morejo stati

vedno za hrbtom vsaki posebej, kaj dela ta, kaj ona. In ali more imeti deklica dosti pojma o družabnem življenju — o dolžnosti žene in matere — ki je mogoče deset let prežila v samostanu? Stariši, kateri ne morejo svojim deklicam doma omogočiti primerne izobrazbe, dajo naj svoje hčere raje h kaki prijateljski rodbini v hrano in stanovanje, kjer se jim domača hiša boljše in skoro brez manj škode nadomesti, kakor je to mogoče v samostanih in svetnih institutih.

Ne rečem, da je življenje v samostanih Bog zna kako strašno, ne — včasih mogoče so prav brezskrbno vesele ure za mlade deklice a pomisli je, da se te deklice ne vzgajajo za samostan ampak večina za svet. Kako plašne so deklice, ki pridejo iz samostana. Vse jim je novo, tuje in njih nezkušenost, njih nevednost v vseh rečeh, ki se tičejo življenja, jim gotovo ni v korist.

Z šestnajstim, sedemnajstim letom izstopi tako dekletce iz samostana, z osemnajstim se morda že omoži in potem samo ne ve, zakaj je prav za prav na svetu.

Mi ne potrebujemo plahih srn, mi potrebujemo odločnih, nevstrašenih žen, ki ne omagajo pri vsakih stvarci. A takih ne bomo vzgojili v kottičku, kamor ne seže glas vihre, take se utrdijo in okrpe le v vihri sami — v življenju.

Nespametno je braniti hčeram svojim spoznavati svet, ne, spoznati ga morajo, ker le tako jim bo kedaj mogoče vztrajati v borbah, ne vtiniti v vrtincih in postati kedaj pravo osrečevalno središče družine. *Zofija.*

Mlada Slovenska.

Koncem tretjega tečaja našega lista stopamo pred svoje sotrudnike, prijatelje in tovariše z izrazi najiskrenejše zahvale za njihovo dosedanjo, bodisi moralno, bodisi gmotno podporo in jih prosimo, naj nam ostanejo tudi še v bodoče isto tako naklonjeni. Tretje poluleťje našega delovanja je koučano, in lahko se oziramó s ponosom v čase pretekle, s zavestjo, da smo porabili čas dobro, da nismo zamudili niti ene prilike, kjer nam je bilo mogoče storiti kaj v probujo našega dijaštva.

Tovariši! Trudili smo se, vsak po svojih močeh in zmožnostih, da pokazemo celemu narodu, da njihova mladina ni omrtvela. temveč da vstaja, da se zaveda in da stopa na delo s trdnim sklepom izpolniti one nade, katere je stavil, in katere stavi naš narod v nas. Poprijeli smo se dela z mladostnim navdušenjem, toda z resnostjo izkušeneega starca, počasi smo stopali na dan, toda tem sigurneje in odločneje, klicali smo slovensko dijaštvo v naš krog, in ono se nam je odzvalo z veseljem, postavili in določili smo svoj program ter razvili ponosni prapor naše „Nove Nade“, pod katerim naj bi stopala naša mladina po poti prosvete. In kdo bi se temu ne veselil? Naše dijaštvo, glavni faktor, kateri ima tvoriti nekoč slovensko inteligenco, videti tako lepo organizovano, kako se resno pripravlja za narodno delo, to je moralo razveseliti vsakega rodoljuba. In mi smo še z večjim veseljem klicali dijake v naš krog, vabili jih na delo, in res, naš trud je bil ovenčan z vencem

vspeha. Razprostrla se je naša „Nova Nada“ po zemlji Slovenski in po bratski zemlji Hrvatski, in tako skoro ni slovenskega nijaka, kateremu bi ne bil znan naš program, ali kateri bi vsaj po imenu ne poznal našega lista. „Nova Nada“ je postala trdna vez, ki je združila nas, Slovenske dijake v en krog z dijaki bratskega naroda, da s podvojenimi močmi tem lažje izvršuje svoj program.

Sicer imamo še vedno dosti težkoč, s katerimi se nam je treba boriti, sicer se še večkrat pokaže tu pa tam kak nevspeh, tako imamo n. pr. večkrat neugodnosti zaradi gmotnega stanja našega lista, toda upamo, da tudi te težkoče v kratkem srečno premagamo. Isto tako tudi v vseh mestih ni list jednako mnogobrojno razširjen, temveč tu je našla naša ideja bolj gorečih prijateljev, in se je zato tudi list tam bolje in hitreje razširil, drugje zopet so bila tla zanj neugodnejša, kot je to že pri podobnih stvareh navada.

Čuli so se o nami le pohvalni glasovi, nekateri slovenski listi so z zanimanjem opazovali naš pokret in isto tako se večkrat laskavo izrekli o „Novi Nadi“; da celo v tuje narode je zašel sluh o našem listu. Češke in nemške literarne revije so z izrazi največjega začudenja in pohvale sodili o nami, in to nas je le še bolj bodrilo in vzpodbujalo na nadaljni trud.

A zadnji čas je vstal hud vihar na zemlji Slovenski, kateri nas je pretil pomesti iz zemeljske površine, a je imel zato premalo moči. Vstala je namreč slovenska akademična mladež, torej dijaki, kot smo mi, — ki se zbira na Dunaju v maloštevilnem društvu, v društvu, ki stoji „dosledno na katoliškem (?) stališču“, in ki izdaje listič iz milodarov naše duhovščine. Torej ti možje so skovali črno zaroto zoper nas, poklicali kranjsko duhovščino, stariše in šolske oblasti na pomoč, da izvedo čin krščanske ljubezni. Uvideli so namreč, da jim dela naš list velikansko konkurenco, ker so izgubili še onih par naročnikov, katere so imeli prej na naših gimnazijah; zatorej naj velja, kar hoče, proč z listom, ki jih ovira pri njihovem plodonosnem delovanju praznim žepom v prid!

Najprej so pričeli z učenimi razpravami, kjer so proglasili „Novo Nado“ kot list poln pornografije, poln nečistih pesmij; z ironičnimi opazkami so smešili vse, naš list in sotrudnike naše, a ko so videli, da se za njihovo zlobno pisarjenje nihče ne zmeni, pričeli so s podlimi denuncijami — nov znak njihove krščanske ljubezni.

Res, so dosegli toliko, da je bil naš list na nekaterih zavodih prepevedan, in s svojimi čini dijaške kolegijalnosti so spravili v nesrečo nekaj naših privržencev.

Da, s takimi sredstvi so nastopili zoper nas. A ti Slovenski narode, tvoja dolžnost je, da se pokloniš tem svojim sinovom in da jim izrečeš za te njihove čine najsrčnejšo zahvalo.

Biserno-čiste so naše ideje, čiste in visoke naše misli, program svoj smo izrekli jasno, a iz vsega diše ljubezen mladeniških src, do tebe, bedni narode! Naš namen je, da ti vstvarimo boljšo prihodnost: ako se je tu pa tam vrnila kaka napaka mej naše delovanje, kdo bi nam jo mogel tako v zlo šteti, saj še celo izkušeni možje zagazijo včasih na nepravo pot! Z odkrito in prijazno besedo naj bi nas oni, ki se čutijo zato poklicane, opozorili na naše napake, a ne s takimi strupenimi, škodoželjnost izdajajočimi dopisi.

Toda, kot rečeno, mi ne omagamo. Tovariši! Našim nasprotnikom vkljub, se združimo še tesneje. Podpirajmo se medsebojno z besedo in dejanjem, s. prezirom zoper naše denuncijante delujmo po gestu: V slogi je moč, v delu je rešitev!

A' dijake onih zavodov, katerim je naš list zabranjen, prosimo, naj nam ostanejo še nadalje zvesti v srcu, ker dejanski tega ne smejo pokazati. V srcu naj ostanejo naši pristaši, delujejo naj po našem programu, vzgajajo naj sami sebe v moče značaje. In dijake — mučeničke naše stvari prosimo naj nam oprostite, ker smo bili mi, dasi nehoti, vzrok njihovi nesreči.

A vsem skupaj kličemo samo: Naprej!

Mlada Hrvatska.

Na kraju smo treće knjige „Nove Nade“. Možda je pogled, što ga bacamo na njezinu prošlost, mnogo utješljiviji od onoga, kojim se brinemo za njenu budućnost. U petnaest svezaka, što smo ih teškom mukom, boreći se s mnogim neprilikama, koje su često dolazile iz onih strana, odakle im se nismo nadali, nastojali smo udovoljiti onom programu, koji smo sebi isprva postavili. Tijekom vremena taj smo program još jasnije odredili, dok ga nismo napokon u preglednoj formi ustanovili u našem velikom proglasu. U koliko je zbilja naš list odgovarao onomu, što se od njega očekivalo, što je sam obećavao — nije na nama, da o tom sudimo; no nitko nas ne će obijediti, ako reknemo, da smo ponosni, što možemo reći, da su sami djaci srednjih škola uzdržavali svoje glasilo kroz godinu i pò u ovom obliku.

No s druge strane morali bismo na žalost priznati, da toga ponosa nema u mnogo i mnogo djaka, koji riječima pristaju uz nas, ali zaboravljaju da to nije dosta — nego treba biti spreman i na djela i na male žrtve, koje naš pokret traži. „Nova Nada“ raspačava se u stotine i stotine eksemplara i tko bi na to pogledao, mogao bi se iskreno radovati, što je djački pokret zahvatio tako široke granice. Pa i zbilja: možemo danas sa sigurnošću ustvrditi, da danas nema u Hrvatskoj zavoda, na kojem se ne bi znalo za temeljne naše ideje, na kojem se ne bi bar u nekom pogledu radilo oko ostvarenja onih ideala, kojima smo odlučili posvetiti naš rad u dobi, dok smo još na srednjim zavodima. No — bilo iz krivoga idealizma, koji se zadovoljava apstraktnošću, bilo iz nehaja ili iz nagloga zanosa, koga domala zamijeni protivno čuvstvo — mnogi i mnogi od onih, koji znaju za „Novu Nadu“, koji ju čitaju i primaju, ne misle na to, da ju treba i podupirati. I tako od svih zapreka, koje su na početku priječile naš pokret, ukazuje nam se najjačom i najpogibelnijom ova jedina, kojoj smo krivi mi sami i koja bi se mogla uz malo postojanosti odstraniti. To je materijalna strana. Komugodj će se već pričiniti dosadnim, što u svakom broju „Nove Nade“ mora biti nekoliko redaka posvećeno tomu, i što se uvijek tužimo na naše pretplatnike; no — premda bismo i sami htjeli, da bude drukčije — to ipak za sada nije moguće, da se toga kanimo. Prisiljeni smo pače ovdje, na kraju treće knjige „Nove Nade“, ustvrditi, da uz sadašnje naše prilike ne ćemo moći dalje. Tko

bi samo malo zagledao u naše račune, morao bi se uvjeriti, da „Nova Nada“ ne će moći izlaziti u ovom obliku i s ovim sadržajem, ako se ne poprave materijalne prilike. Mi dakle stojimo pred alternativom: ili će se oni, koji zaboravljaju na svoju dužnost, sjetiti te dužnosti i pripomoći nas onim, što su već kao honetni ljudi dužni da plate t. j. pretplatom — ili ćemo morati uvesti neke reforme u izlaženju, koje nikako ne će biti povoljne po čast „Nove Nade“ i po njen daljnji opstanak.

Prisiljeni smo, da to sasama iskreno reknemo našim čitateljima. Lani imali smo se takodjer silno boriti s novčanim neprilikama. Medjutim — nismo žalili prinašati i ozbiljne žrtve jedino radi toga, što smo mislili, da su to neprilike, koje se radjaju same po sebi kod početka svakoga pokreta — a kasnije će ih nestati. Povećali smo pače u II. knjizi i format i davali znatno više, nego što obećavsmo. Tako smo lanjsku knjigu završili s deficitom koji ni sada nije izravnat. Nadali smo se, da će ove godine biti bolje, — da će raširenje našega pokreta odgovarati materijalna potpora lista. No neki ljudi kao da i sada misle, da list može eksistirati i bez potpore, da pretplatnici nisu dužni, da ga plaćaju, ako ga čitaju. I tako, dok možemo zbilja reći, da je na nekim zavodima porasao interes za „Novu Nadu“ — na drugima opet razvija se sve veći nebah; — sa žalošću gledamo osobito braću dalmatinske djake, koji ove godine veoma slabo mare za nas, makar je sveza s njima uvijek bila najčvršća. Ima zavoda, od kojih uopće nismo dobili ni glasa; drugi pak obećaju neprestano sve, a ne izvršuju ništa. Posljedica je to, da ovu knjigu završujemo sa žalosnim auspicijama.

Toga radi ne ćemo da na ovom mjestu opet razlažemo, što treba za naš pokret. „Nova Nada“, glasilo i središte toga pokreta traži, da ovaj put nižemo ovakve refleksije. Ne ćemo da molimo, nego u ime stvari i lista tražimo od svih naših čitatelja, djaka i privatnika, koji još nijesu uplatili pretplate za ovu knjigu, ili su dapače još od lanjske godine dužni, da svoju dužnost izvrše, ako ne žele, da zapnemo. Ovako se dalje ne može ići. Troškovi tiska i raspačavanja toliki su, da je izdavanje djačkoga lista moguće samo uz veliki mar i svijest svih, koji ga moraju podupirati.

Braćo! Sve, što smo mogli učiniti, da udovoljimo našim ciljevima, učinili smo; učinite i vi svoje. Ne dajmo, da sami sebe ukopamo, ne dajmo, da se i ovdje obistini staro naše zlo. Ako smo sve savladali — savladajmo i ovo, što nam smeta, pa ćemo krjepko naprijed. Nije mnogo, što od nas svih zahtijeva uspjeh i opstanak našega lista — ako i to nismo kadri ovršiti, slabo ćemo moći reći, da smo svoje mlade dane upotrebili kao Hrvati, patriote i kao ljudi.

Svijest, da nam je ovo troje prvo, neka nas nuka na mali prijegor. Zajednički mar popraviti će zapušteno, pa ćemo s ponosom moći reći, da smo kao djaci imali ono, što djaci mnogih velikih kulturnih naroda nemaju: svoje glasilo, svoje središte. Onda ćemo moći i u budućnost pogledati vedrijim okom.

Literarna kronika.

Knjige društva sv. Jeronima.

Danica 1899. — **Život blažene Djevice Marije.** Napisao *Josip Pazman.*
— **Stari Slaveni.** Napisao *J. Gollner.* — **Domaća ljekarna.** Napisao *Skender Horvat.*

Društvo sv. Jeronima je u nas jedini književni zavod, koji nastoji oko naobrazbe naroda, prostoga puka. Ako se pomisli, kako je naš narod jos neprosvijetljen, kako još u mnogom i mnogom pogledu ne će da uvidi potrebu duševnoga prosvijetljenja, onda je lako uvidjeti, kako je težak položaj ovakova društva, i kako treba jako i jako paziti na to, da knjige budu i sadržajem i formom što zamamljivije i razumljivije, ako se hoće, da ih narod čita. Za to je prije svega potrebno poznavati sam narod i uvidjati njegove potrebe. Naše svetojeronimsko društvo — mora se priznati — upravo neumorno nastoji oko toga, da što bolje riješi svoju zadaću, no koliko god uspijeva u uvidjanju narodnih potreba, toliko — ne društvu samom, nego nekim piscima — više puta nedostaje onoga prvoga — poznavanje naroda. I zato se događa više puta, te društvo u najboljoj namjeri izda koju knjigu, koja je inače sama po sebi možda i mnogo vrijedna, no sigurno kod 90% društvenih članova ostane nepročitana, jer je narod kraj svega popularnog pisanja ne može u cijelosti razumjeti, bilo da se za to traži dosta općenita predznanja i naobrazbe, bilo što drugo. Društvo bi moralo iz svoga programa uopće znanstvena, pa bilo i najpopularnija, djela za sada još brisati; jer čemu trud i novac, kad se svrha ne postizava, a mnogo toga ima, što bi trebalo narodu pružiti, i što bi on primio. Za 50 godina — možda Bog dadne, te ćemo drugačije govoriti.

Kako rekoh, društvo to bez sumnje čini u najplemenitijoj namjeri; no na mnogo sam se mjesta uvjerio na svoje oči, da to ne uspijeva. („Magnetizam i elektriciteta“ od 1897. — a ove će godine biti po svoj prilici isto i sa „Starim Slavenima.“ —) Kad sam rekao „poznavanje naroda,“ nijesam mislio time piscima uopće prebaciti, da ga ne poznaju, nego da premalo paze na to, kako sâm narod svoje misli u govoru i u pripovijedanju izražava, pak im zato djela dobivaju premalo ili ništa kolorita narodnoga, a to je u ovom slučaju baš vrlo važna stvar. U jednostavnom imitiranju one karakteristične, pune i jedre jednostavnosti narodnoga pripovijedanja bila bi za narod bez sumnje najveća zamamljivost, da društvene knjige čita. Osim toga trebalo bi, da se sujet pripovjetkama uvijek vadi samo iz narodnoga života, i to ne samo iz najernjih njegovih strana. Ima osim pijanstva i drugih velikih mana u narodu, od kojih bi ga trebalo odvrćati, a isto tako ima ispod kore i toliko karakterističnih strana, koje bi trebalo iznijeti i prikazati ih ne samo narodu nego i drugima.

„Danica“ je ove godine dosta zanimljiva. Životopis Strossmajerov i Jelačićev pisan je u glavnom dosta razumljivo, izuzevši gdjekoja mjesta i ona razna njemačka i francuska imena, koja bi bar u pučkim knjigama trebalo uvijek onako pisati, kako se izgovaraju. Društvo bi vrlo dobro učinilo, kad bi i nadalje nastojalo, da prikaže narodu zanimljivije strane novije naše povjesti, koje su još u živoj uspomeni naroda ili u svježoj, recentnoj

tradiciji. I Jelačić je jedna takova ličnost, koje se narod vrlo dobro sjeća, pak će za to tim više svakoga zanimati. Pisac članka „Zar da idemo u socijaliste?“ nastojao je također da bude razumljiv — piše u dialogu — pak mu je to i prilično uspjelo. „Razbojnici i Gospina pomoć“ i „Božja opomena“ slabe su stvari kraj sve svoje nabožne tendencije; osobito ova druga.

„Život blažene dj. Marije“ pisan je razumljivo i zanimljivo, pak nema sumnje, da će se i rado čitati to više, kad se uzme u obzir, koliko naš narod ljubi i poštiva Majku božju.

„Domaća ljekarna“ praktična je knjiga, pak će kraj svega toga, što naš narod i sam pozna dosta bilinskih lijekova, narodu dobro doći. Samo mi se čini, da je velik nedostatak, što pisac nije nastojao, da kod svake biline spomene bar sve poznate nazive, jer je poznato, da se jedna ista bilina gotovo u svakom kraju drukčije zove. To je doduše vrlo teško, — no vrlo škodi svrsi knjige.

Pisac „Starih Slavena“ nije htio „da piše znanstveno djelo“ i baš za to nije trebao, da napominje razne ine historičare, o kojima narod nema ni pojma. Kako rekoh, ja sumnjam, da će ovu knjigu 10% društvenih članova — iz prostoga naroda — pročitati, premda je pisac bez sumnje htio, da piše popularno.

O pripovijestima Osmana i Azisa na drugom mjestu.

Uopće bi trebalo paziti na to, da društvene knjige budu svakomu razumljive, i da se ne govori o onom, o čem narod ništa ne zna (kao na jednom mjestu o „Punču Hanibalu“ —), jer će mnogi radi toga odbaciti knjigu i ne će paziti ni na glavno, što je piscu bilo na umu.

J. Grgačev.

Pripovijesti iz bosanskoga života. Napisali *Osman Azis*. Na svijet izdalo društvo sv. Jeronima. U Zagrebu 1898. str. 77.

— „Dubine se lome i s dana u dan padaju, a ostaje šikarje pusto, divlje, zapušteno — — —“

„A to šikarje još nitko ne uze čistiti.“ —

Al — našla se dvojica mladih ljudi i oni gule koru sa trulih dubina, da se vidi iznutra sva trulotina i crvotočina, a šikarje — pusto divlje, zapušteno šikarje — čiste. Osman Azis su — recimo — pioniri novog, svežeg života u Bosni. Njihova djela nemaju umjetničke vrijednosti, njihove pripovijesti su slike površine — gnjile površine, u njima nedostaje psihološke analize, umjetničke tehnike.

Otkriv ranu traže joj lijeka — i nalaze ga u tome, da uz „crni“ karakter postave u opreku „bijeli“; poznavajući rane muhamedanskoga društva, tamne slike uspjele su im, ali one, „bijeje“ suviše su blijede, nenaravne, jer nijesu uzete iz života — one su kao neke predstavnice ideja pisaca. Te mane (kojih se — čini mi se — pisci ne će nikada otresti) izbijaju u svim njihovim pripovijestima na javu. Ako pročitamo njihovu jednu knjigu, imamo odmah pojam i o ostalom njihovom radu.

Dosada jo Matica izdala tri njihove knjige: „Bez nade“, „Na pragn novoga doba“ i „Bez svrhe; a ove godine izdalo je društvo sv. Jeronima njihove „Pripovijesti iz bosanskoga života“.

Dakako da kod recenzije ove knjige treba uzeti u obzir, tko ju je izdao i za koga je izdana.

Knjigu bih razdjelio na dvije polovice. O prvoj polovici (Trule dubine, Iselio se, Tko pod drugim . . .) mogu govoriti kao što o prijašnjim njihovim stvarima, a drugu polovicu (Stambulski gost, Pravedan sud, U vinogradu) — uzev je s kojeg mu drago stanovišta — mogu nazvati samo nedužnom zablavnom lektinom hrvatskoga seljaka.

„Trule dubine“ su najbolje, i ako u Salihu vidim već mnoge poznate crte Osman-Azisovih junaka. Život „ernoga“ Saliha pripovijeda „bijeli“ Derviš-aga. Evo što govori Derviš-aga: „Svejednako mislim, da je Salih ona prava slika nas muslimana . . . Stara dubina, koja se počela iz nutra crvati i truhnuti — samo što je još na oko kora zdrava. — U nas nema životne snage — mali vjetrić, puhne li s koje mu drago strane, uzdrmat će tu staru dubinu, nevaljanu a možda i posve srušiti. Na staroj dubini nema mladica ili su čerupane i zapuštene — kao naša mladost“. Ovo — uopće čitav završetak „Trulih dubina“ — čini mi se, da spada među najljepše stranice, što ih Osman-Azis napisашe.

„Iselio se“ ima njihov već obradjeni motiv — Rizvan Alihodžić, ne mogavši se prilagoditi Austrijanštini, seli se u Tursku i tu — propada. A pisci kroz usta Primorca kapetana vele: „Pak vi Hrvati tamo (u Bosni) što vi radite, da vam bude lakše — selite se! Pa to je sve, a time kano da ste svršili sve, što ste imali učiniti za onu grudu hrvatske zemlje —“ Baš u ovoj pripovijesti opaža se ono pomanjkanje psihologije: pisci nam opisuju Rizvana, a mi saznajemo iz tog opisa samo to, kako je — obučen; blijeđa je i Gjulsija: pisci nam nijesu protumačili kako iz strastvene ljubovce Rizvane postaje Hasina žena.

„Tko pod bratom jamu kopa, sam će u nju pasti“ je pripovijest, koja „primjerom dokazuje istinitost ove poslovice“ — Panto tuži Dervišagu pred prijekim sudom, da je buntovnik i Derviš-agu vješaju; Panto se — da utomi savjest — propije. Na početku ove pripovijesti ima opis, koji me podsjeća — kao i drugi Osman-Azisovi opisi — na neke naše starije pisce, napose na Šenou — „dok ti se oko otimlje na lahku bijelu maglu, što se nadvija nad Sarajevom, iz koga se u vis dižu visoki minareti ponosnih džamija. Nad bijelom se okolicom natkrilo nebo, izprešarano bijelim i sivkastim raskidanim oblacima, nadvilo se nebo, koje je svjedočilo mnogomu gorkomu i krvavomu dogodjaju“. To je čisti Šenoa.

Ostale su tri pripovijesti (Stambulski gost, Pravedan sud, U vinogradu) stvari, od kojih seljak ne će imati nikakove koristi, ali će ih možda ipak radije čitati nego one prve tri. U „Stambulskom gostu“ opisuje se kako brat — seljak — dolazi u goste bratu — paši — u Stambul i tu zapada u razne tragikomične situacije. Slični motiv bez „situacija“ obradio je Kozarac u „Tri dana kod sina“ — no koliko se razlikuju ove dvije po sujetu slične radnje! Baš ta razlikost je karakteristična. Kozarčeva stvar ima ideju — puna je fine ironije na naš gospodski život, a „Stambulski gost“ ima — situacije.

I „Pravedan sud“ i „U vinogradu“ nijesu daleko od smiješica.

Tko bi u Osmanu i Azisu tražio umjetnika, taj bi se razočarao; oni ne stvaraju, oni krče.

Još nešto. Hrvatski i slovenski (Dom i Svet) moraliste i političari hvale Osman-Azisa; ta da — oni otkrivaju i pale gnjilu ranu, a ta je daleko, daleko — u Turskoj.

H. K.

Knjige družbe sv. Mohorja.

Koledar družbe sv. Mohorja za navadno leto 1899. — Letošnje izdanje knjig naše čestitljive družbe ne zaostaje prav nič za onimi prešnjih let, a isto tako ne moremo opaziti nikakega napredka, zlasti kar se tiče pripovednega dela. Število članov je doseglo letos, kot posnememo po „Glasniku“, častno število 77131, kar pa ni toliko zasluga družbe same, kot duhovnikov — porverjenikov.

Vresnici ogromno število, 462786 knjig je razposlala letos družba mej svoje ude; brez strahu smemo reči, da to število presega daleko vsa druga književna izdanja, koja so pretečenega leta na Slovenskem zagledala beli svet. Mej knjigami se letos posebno odlikuje po boljšem papirji in po mnogih slikah jubilejna knjiga „Naš cesar“, katera pa je tudi stala našo družbo lepih denarcev, tako da letošnji dohodki družbi niso zadoščali, temveč je morala celih 6898 76 gld. dodati iz tiskarničnega premoženja.

Po mojem mnenju goji družba premalo leposlovje: letos n. pr. obsega zabavni del koledarja samo 64 strani, a še tu se nahajajo poleg par povestij večjidelj poučni sestavki; a znano je, da se je naša družba ljudstvu najbolj prikupila po kratkočasnih in mikavnih leposlovnih delih.

Izmej povestij, priobčenih v letošnjem „Koledarju“ mi najbolj ugaja Premčeva „V Ameriko“. Snov sama sicer ni nič posebnega, a opisovanje je precej lepo in plastično. Značaji so risani jasno in naravno; tu ni onega pretiravanja, kot se sicer v povestih naše družbe često in rado dogaja. Druga povest je od Petra Bohinjca „Kako je Svedrc zadrugo osnoval“. Tu opisuje pisatelj jako priprosto, kako je krojač Svedrc prišel na idejo, osnovati v domači vasi zadrugo, kar se mu je po mnogih naporih tudi v resnici posrečilo. Ta dogodba je za naše ljudstvo jako poučna, samo, če se bo, ono hotelo ravnati po teh nasvetih in se dalo prepričati, kako so take in podobne zadruge plodonosne; zakaž znano je, da je naše ljudstvo jako nezaupno napram „novotarijam“, zlasti še, ker ima jako malo podjetnega duha v sebi.

Ivo Trošt, vrlo plodovit „Dom in Svet-ov“ pisatelj je napisal sliko „Dvojna dedščina“. Ta pisatelj v svojih povestih jako rad pretirava; značaji so mu večkrat neverjetni in medlo orisani. Ako hoče pisatelj svojega junaka upropastiti, mu ne privoščiti niti grizljaja kruha, udar za udarom pada na nesrečneževo glavo, dokler ni uničen popolnoma. Pisatelju se je tudi očitalo in to po pravici, da je v svojih povestih preveč enoličen, in da so si njegove povesti mej seboj podobne. Tudi ta slika ima vse slabosti Troštovega peresa na sebi; vprašam samo, kjer se najde podoben brat, kot je Jernej Zoran? Prizori v sliki so nekako smešni in šablonski, zlasti oni, ko Jernej umira.

K pripovednemu delu koledarjevemu spadajo tudi „Živalski pogovori od F. R.“, ki imajo baje namen, prodočiti velike koristi živalij do človeka in mu vzbuditi usmiljenost do njih.

Izmej pesnikov so zastopani M. Opeka, A. Medved, Fr. Meško in dr.; a reči moram, da sem bil s pesniškim delom v prejšnjih koledarjih bolj zadovoljen, kot pa z letošnjim.

Mej zabavno-poučnimi spisi se odlikujejo zlasti J. Barletove potopisne črtice iz Slavonije „V Djakovo“. Tu je v lepi obliki opisana pot iz Zagreba v Strossmayerjevo prestolico in odtod po drugi cesti zopet nazaj

v Zagreb; z navdušenjem nam slika pisatelj djakovsko katedralo in nas seznanja z nekaterimi običaji in šegami bratske zemlje. V enem prejšnjem koledarju je opisal isti pisatelj Praško in Zagrebško razstavo, že tedaj je pokazal, da zna, kaj je poljudna pisava. Da, v taki zanimivi in vsakomur umljivi obliki je treba pisati potopisne in druge poučne razprave za narod. V isti predel zabavno-poučnih spisov spada tudi opis „Naš cesar vrh Javornika“.

Nadalje se nahaja v „Koledarju“ spominščica „Grob papeža Pija IX.“ ob dvajsetletnici njegove smrti, od M. Opeke, dr. Križanič nam je podal zopet „Razgled po katoliških misijonih in dr. g. Vošnjak je napisal dve poučni razpravi. In da se naše ljudstvo seznanj tudi s škofovskimi glavami, in da ima naša mladina vedno dovolj dobrih vzgledov, se nahaja tu tudi celih pet življeje pisov slovenskih škofov. Isto tako imajo razne legende in basni, zastavice in druge take duhovitosti, brez katerih tudi ni letošnji koledar, namen, zabavati in razveseljevati svoje čitatelje. *Kl.*

Slov. Večernice. Letošnji 51. zvezek nam podaja razne spise, izmed kojih se odlikuje krasen životopis dr. J. Muršeca iz peresa J. G. Vrbanov-a. S slastjo sem ga čital od početka do konca in priznati moram, da od časov nepozabnega Slomškega imamo pač malo takih životopisov. Tu ni le suhoparnega naštevanja datov, ampak tudi globočjih mislij. Muršec se nam ne kaže le kot vesten spolnjevalec stanovskih dolžnosti, ampak tudi kot boritelj narodni, kot posnemanja vreden zasebnik, kot mož, ki se je tudi daleč od doma boril za naša prava, ki je vedel, da „pred Bogom imajo vsi narodi jednako veljavo...“ Poleg tega zasledimo v životopisu obvestila o narodni noši in narodnih šegah, najdemo premišljene misli o vzgoji in razne druge stvari... Hvalevredno je, da se „neumrljivi duh“ naših mož ohrani med narodom, in zato želimo mnogo takih životopisov. Le nekatere tuje besede (konservativce, literaren) bi bilo trebalo prostemu ljudstvu raztolmačiti! — Manj pohvalno se moremo izreči o drugih spisih. Žaljski, ki je pred leti v svoji povesti „Na krivih potih“ pokazal pisateljsk talent, nam je sedaj podal popolnoma šablonsko sliko enega naših američanov v povesti — „Strašen božični večer“. Nendaraven je monolog Samotneža ob vrnitvi, nendaraven molk trajajoč cel predpoldan, nendaravno je opisovanje sumničenja in „zvedljivega pogledavanja“ moža in žene... Čuditi se moram, da pisatelji naši toliko pišejo o Ameriki (tudi Premec v koledarju, da si mnogo izvirneje in plastičneje), kakor bi v resnici ne mogli črpati v narodu snovij, kakor bi narodovo življenje razun izseljevanja v Ameriko bila le suhoparnost. Prodrati v duh naroda je tudi pisateljeva dolžnost! — Anton Medved, naš pesnik in dramatik, nam je podal epsko-lirsko pesen „Blaga srca“. Radi priznavamo blag namen te pesni; toda ali je pesnik dosegel, kar je hotel, ali je obdelal svojo — sicer ne novo — tvarino dobro, dvomim. Zakaj se vpreči vjarem, kjer ne moremo izraziti čustev tako, kakor bi radi in morali! — F. S. Šegulova povest „Tema in luč“ je vsekakor lepo osnovana, dasi je snov že zvečine stara. Menim, da Kristusovih časov ne poznamo več natanko, zato glejmo raji v sedanjosti! Ali bi ne bil pisatelj mogel iste snovi, čeravno ne na isti način predstaviti nam v sedanjosti? Tehnika v povesti je slaba in to še le bolj slabi vtis, ki ga je hotel pisatelj doseči. Že ono dolgo geografično razlaganje s početka, ki narodu nikakor ni razumljivo utruja in nikakor ni pristopno naro-

dovemu duhu . . . Lepo nalogo je imel pisec, opisati boj med vero in nevero v duši rabina Jehude, ki vzklikne, ko je „otrpnilo ljubezni prenapolnjeno srce“ in je bil končan „boj med sovraštrom in ljubeznijo“ —: „Tudi jaz verujem!“, . . . Toda, da povest ne doseže pravega uspeha, krive so omenjene napake. — A Kodrova povestica „Na Vrhovju“ opisuje stvari, ki so že bile na dnevnem redu. Čudno je, da je tudi ta pisatelj, ki je v svoji krasni idili „Marjetica“ in v neštevilnih drugih povestih pokazal lepo pisateljsko zmožnost, podal vprav naši družbi nekaj najslabših svojih stvari! Gospoda, menite li da je za ljudstvo vse dobro?! Jaz menim da ravno njemu treba najbolje hrane. — Končno omeniti je še pripovedka: „Stekleni most“ . . . Opozarjali bi družbo le nato, da naj vsprejema spise le od priznanih pisateljev, naše dobre pisatelje pa, da naj pišejo za — narod, kar je gotovo lepa naloga!

V. S. Fedorov.

Hrvatski salon. Zagreb. 1898. 1. i 2. svezak. Tisak Dioničke tiskare. Cijena svesku 60 nč. (Literarni prilozii.)

Od jedno godinu ili dvije natrag govori se u nas o „mladoj Hrvatskoj“. Stariji se ljute na drsku mladost, koja se usudjuje, da stane slobodnije disati. Mladjima šire se grudi još jače — oni se skupljaju, pišu programe. Nastaje jaz — nepremostiv jaz, koji je uvijek bio medju konzervativnim i radikalnim elementom, medju ljudima sadašnjosti i ljudima prošlosti. Turgenjev je u pogovoru u „Ocima i djeci“ napisao jednu mudru izreku, kako veterani literature treba da se staraju, da ne postanu invalidi. Kod nas se na žalost u mnogom pogledu događa ovo posljednje. Pa ne samo, što pojedinci još uvijek hoće da hrane općinstvo hranom sedamdesetih godina, — eto i cijeli naš književni život ide uvijek jednakim putem, pače je stagnacija pred par godina bila možda žalosnija nego prvi počeci našeg književnog nastojanja u ilirskom pokretu. Kao reakcija toj stagnaciji diže se eto pokret. Pred par mjeseci bačena je u naš svijet riječ „secesija“, — „modernošću“ okitila se još „Mladost“. Rekoh — reakcija. Ne mislim reakciju književnu (jer mi još imamo premalo razvijanih, gotovih književnika, koji bi mogli zapodjeti kakvu čisto književnu borbu) nego reakciju, da tako rečem, socijalnu. Vidjelo se, da „Matica“ priječi hrv. knjižarstvo, a izdaje često knjige bez vrijednosti; vidjelo se, da u književnosti odlučuju ljudi, nesposobni za taj posao. Bilo je odviše obzira političkih, odviše etikete u literaturi — htjelo se slobode. Stariji literati, u koliko su pratili noviju književnost (a i tih ima veoma malo) nisu se uopće brinuli, da je shvate i objektivno ocijene — pa su neki od mladjih (samo neki), koji su zbilja od potrebe pošli novim stazama, ostali neopaženi.

Stariji većim dijelom nisu pisali, mladji nisu smjeli pisati — i naše bel. listove punili su neki patentirani folklorističkim crtama i familienovelama. — Kritika, pa i ona filološka, koje se još i danas teško otesamo, čutjela je taj „zastoj“ — a mladost dosta drsko iznašala pred svijet sve to. Spominjem članke Ivanova i Lorkovića. Nezadovoljstvo po svim linijama — i to ne nezadovoljstvo sa književnim smjerom (jer toga nije bilo) nego s književnim prilikama.

Izišla je „Mladost“. Izdavatelji — nepoznata imena. Na prvom listu imao je biti program lista, napisan od jednoga izmedju pokretača. No — kao što

se „Mladost“ nazvala modernim listom, tako je i taj program bio jedan — više sentimentalni — uzdah nego tobožnje tumačenje modernosti. Tamo se govorilo o blijedim licima, Swedenborgu i legendi, koja prolazi zemljom. Protiv naših razrovanih i slabih prilika književnih digao se dakle program slabosti! Medjutim — sama se „Mladost“ nije držala — a nije se ni mogla držati — toga programa! U svojim polemikama ona je iznijela jednu mnogo važniju ideju: slobodu za pisca.

O „Mladosti“ može se različito suditi. U kritici nije se odaljila od običnih naših fraza — no jedno se ne može tajiti: ona je s jedne strane bila uzrok, da je u nas poraslo zanimanje za književnost, a s druge strane — i stariji listovi stali su otvarati svoje stupce mladjima. Danas — mladji su u većini. Gjaljski je svojim ugledom mnogo pripomogao

Medju općinstvom steći će ta mladost još više simpatija povodom ovogodišnje slikarske izložbe. Jer secesijoniste društva umjetnosti (— umjetničkog secesijonizma ima u naših slikara jošte dosta malo —) izdaju uz izložbu, koja je bez sumnje pobudila velik interes i odziv, „Hrvatski salon“. U njem su i literarni prilozi „mladjih“. Pa kao što je na Kuhačeve napadaje odgovorio Bukovac, tako je Ivanov u prvom svesku u članku „Naše težnje“ kušao protumačiti, što „mladji“ hoće. Jasno je, da je on u mnogom odustao od principa, izloženih u prvom broju „Mladosti“. Ovaj je program krjepći Spominje se politika i patriotske fraze, sloboda. Osudjuju se škole. Sve je to vani već davno poznato. A fraza o borbi protiv naturalizma unesena je izvana bez obzira na naše prilike; jer u nas naturalizma nema. No u članku ima dosta istine; poglavito je to dobro, što se u njem od čisto literarne, pasivne strane, dolazi na aktivnu, govori o društvu. Možda je to dokaz, da će mladji raditi više oko poboljšanja svih naših literarnih prilika. Možda će nastojati, da naobrazbom potisnu starije (koji n. pr. u kritici pokazuju mnogo puta posvemašnje neznanje), da radom poprave ono, što je zadnjih godina sagriješeno.

Zlo je, ako se počne misliti, da je toj novoj struji glavni biljeg sentimentalnost. Mi Slaveni imamo dosta melankolije — pa ne treba da bolesnu stranu „moderne“ (koja ipak u njoj bez sumnje prevladava) hotice unosimo. U tom se članak Ivanova diže nad onaj program „Mladosti“. No jednako, ako je možda i bilo potrebno, da se precizira u glavnom stanovište mladjih, — to je teorija. U praksi se medju „moderne“ broji i naturalista Tucić i helenista Vidrić i sjetni Maeterlinckijanski Domjanić. Valja se zbilja dignuti nad te klase — i priznati, da je Flaubert kao naturatista ipak posebna individualnost, kao što je Maeterlinck kao simbolista. U nas napokon, kako sam već spomenuo, i nema tako snažnih i gotovih književnika, da bismo ih mogli oštro lučiti. U najviše slučajeva pisci idu zlatnom sredinom. Ni literarni prilozi „Hrvatskog salona“ nisu pokazali snažnih individualnosti (osim dvije tri stvari) — a možda ćemo još dugo čekati, dok se kod nas u praksi ostvari što, o čem se za sada teoretizuje. Ne zaboravimo, da je Leskovar bio moderan i velik davno prije „Mladosti“ i „Secesije“. Ipak — od ove borbe (premda je to više natezanje o pojmove, nego zbiljan rat) imat ćemo mnogo koristi: to je trzavica, u kojoj će mnogi od mladjih kristalizovati svoje nazore. Ova će borba uništiti mnoge fraze, kojima smo se hranili — samo ako ne postavi nove. Ona će možda prisiliti naše kritičare, da dublje pogledaju u

dušu piščevu, a piscima će — dok ih prisili, da se daju na proučavanje svega, što današnja literatura producira — stvoriti novi svijet pogleda i razmišljanja.

Mladeži hrvatskoj ona će dokazati u književnom pogledu veliku istinu o snazi, samostalnosti i slobodi, po kojoj jedino može da napreduje čovjek.

H.

Jelovšekove „Simfonije“*. Jelovšekove „Simfonije“ su „Disonacije“ ne baš virtuozne. „Disonacije“ modernizovanoga „Sturm und Drängera“, one su refleksi neprokuhanih dojmova iz dalekog i jednostranog gledanja života i nesredjenosti protuslovnih utjecaja modernih knjiga, disonacije kaotičkog i tjeskobnog nerazumijevanja života, u čem autor ne može nikako da se snadje. To su erupcije čovjeka, koji se bori sa utvarama, sa zlim — snima. Čini mi se, da vidim dječaka, koji lupa nogama, izbećuje oči, razmahuje se rukama, pa se sav crveni od jeda i lupa po glavi, kad ga bodu komarci ili mu smetaju muhe, — ili kao ono umarajuće lopotanje nevješta plivača, koji ipak ne može s mjesta i jedva da se održi na površini. Ne ću kazati, da je Jelovšek potpuni Don Quijote, ali po „Simfonijama“ ima u njemu tragike tog načitanog, idealnog i dobro mislećeg viteza dekadence viteštva, tog umišljenog titana i borca sa mlinovima i jarcima. Ima, rekoh, te tragike, jer je tragičan baš način, kojim oni gledaju život, njihov odnošaj k realnosti, njihovo gledanje fantoma.

I za mene nisu Jelovšekove „Simfonije“ smiješne, već me dirnuše. U njima ima iskrene trzavice i suza i bijesa i slabosti i težnje za mirom i jakošću. Sjećaju me burnog mora, koje ustalasa vjetar, pa se ono pjeni i plavi, onako burno plavi, ali je tamo niže, u dnu, mirno, netaknuto. Volio bih, da naliče jugovini, kad se more iz dna uskomeša, kad se zamulji, kad je atmosfera teška i valovi snažni, duboki. Dubine autorove duše, primarna njegova duša mislim da drijema. Svi su ovi dojmovi i ova rastrganost, ovo pjenušanje i nadimaje, uzburkani vanjskim burama. U „Simfonijama“ kontrasti nisu toliko kontrasti realnosti i nutrine piščeve, koliko su to kontrasti između međusobno protivnih primljenih utisaka i ideja. Kontrast je to između tolikih raznolikih molekula, koji bi imali da tvore jedan mehanički spoj, a tragika je autora u tomu, što on ne zna ili ne može da nadje i primi one sastavine, koje bi mogle dati jedan kemički, jedinstven spoj, a odbaciti sve drugo, te dati svemu tomu svoju dušu kao potrebnu vatru ili kiselinu.

Objektivizam Jelovšekov, koji se u prvom dijelu „EX“ očituje u socijalističkom raspoložaju, u kojem individuum gine pred masom, u kojem se žrtvuje za masu, gdje je opće dobro, opća misao, opće raspoloženje nadvladalo, potisnulo individuum, taj objektivizam prešao je u drugom dijelu „IN“ u drugu skrajnost — u subjektivizam, koji se očituje u seksualnosti i u tom, što individuum, njegovi porivi i želje, što to sve stupa u protivtčinu sa masom, s okolinom. Ali kao što je prvi revolucionaran, teoretičan, a pošto se zauzima samo za jednu klasu ljudstva, za potištene, jednostran, tako je i drugi nekonzekventan (jer pisac nema odvažnosti, da povuče nužne konze-

* Iz objektivnosti dajemo mjesta i ovoj kritici, koja je, po autorovoj želji, ostala potpuno nepromijenjena. Tako ćemo i u buduće činiti u svakoj prilici, kad se pokaže različnost nazora.

kvencije, kao što ih je povukao Nietzsche i da bude egoističan) već je odraz individualne — slabosti. U tom drugom dijelu baš najjasnije izbija smućenost, nesredjenost i nejedinstvenost Jelovšekovih „Simfonija“. U tom dijelu opažamo, kako pisac ne može dalje. Slab je prama realnosti, skeptičan prama snovima, opozicionalan prama vani, a nezadovoljan u nutrini. Čas bijesni na Bogove (personifikacija prirodnih elemenata) onda se utječe Krizu — ali eto krši mu „iluzije“ — kramarstvo i praktičnost ljudi. Drugiput je beznadan kad osjeća, kako ga obladavaju strasti „bljutave Prirode“, dok opet misli, da bi ga jedan bezbrižni, radosni čas djetinjeg smijeha utješio i u kasnijm teškim zgodama. A opet sanja o — olimpskom smiješku na „vedrom čelu“ i htio bi da ide „mirno i oprezno — dalje“. Ali to hvatanje je površno, momentano, on ne vjeruje u sve to. Mori ga skepsa, koju je rodilo osjećanje — kontrasta. Sa djetinjastim, početničkim revolucionarnim socijalizmom je prekinuo, ne vjeruje, da bi koristilo, da radi za druge, a da ostane sam — jak. Ne vjeruje u sebe. A ne vjeruje za to, jer nije sa sobom samim na čistu. Jelovšekov „ja“, kao da se rastepao, izgubio, i on ga nije još našao, mislim onaj jedinstveni, muž ev ni „ja“. Jelovšek nije, da opet kažem, mogao da kemički spoji dojmove i utjecaje u novo tijelo, već su svi elementi ostali onako samostalni, onako razrožni, kaki su i došli do njega. Jelovšek nije individualnost, nije sebe izdjelao. On je mladić, koji još ne može nikako da postane muž, ne zna, što da primi, što da odbaci.

Ne velim time, da je snob. Ne, snob se prihvaća svega iz modnosti, hoće da bude ravan velikima samo radi paradiranja. A to Jelovšek nije i ako mu se to predbacivalo. On sasma iskreno i ozbiljno traži izlaz. On nije snob kao što nije snob ni onaj slabi plivač, kao što to nije ni Don Quijote. Njegovo titanizovanje i borba „s demonima“, na koje svaljuje svu krivaju, više je izraz djetinstva i svaljivanja odgovornosti sa sebe prama vanjskomu svijetu nego nadutost. A njegova razrovanost nije onako duboka kako ona mnogih modernih „umorenih i razrovanih duša“, nije onako seksualno jaka kao u njegova ljubimca Pribyszewskoga, to je više trzavica tijela, vanjštine, nego same duše. Jelovšek bi onda bio prije moderni, mladi diletant u filozofskom značenju te riječi.

Kao pjesnik je prilično naivan zbog svoje brutalnosti, i ako ne tako grozne, kako se to govorilo. A što je glavno — te su pjesme bez poezije. Nekoliko drastičnih i zgodnih, i ako gdjegdje traženih prispodoba nadomještava (ali ne uvijek) snažnost dojma „pjesama“, ali ne može da nadomjesti jezgrovitosti, da paralizuje razvučenost i da zatomi pomanjkanje pointiranja i sinteze. Njegov sasma slobodni „Sturm und Drängerski“ stih opet nema snage sugestije, a baš zbog brutalnosti (ne uzimam tu riječ u strogom i zlom značenju) nema ni finog nuansiranja kako je to u mjrnoga Nikolića. Forma ta i način izražaja često frapira, ali ne vuče me za sobom.

Što se pak tiče znamenovanja „Simfonija“ u našem literarnom i društvenom životu, to su one znak vremena. Mislim, da se na njima opaža jasno prelaz u našoj umjetnosti i životu. Prelaz iz fraziranja, tradicionalizma, iz hinjenog često moralizovanja i dužnosnog patriotizovanja u svijet širokih, kozmopolitskih, modernih ideja. Prelaz našeg, domaćeg, po starim adetima, tjesnogradno, konvencionalno odgojenog i sapetog čovjeka u strani, široki i slobodni svijet. Ovaj na gli prelaz morao je roditi u jednu ruku snobizmom,

skrajnom kosmopolitskom modernošču, a u drugu ruku nametnutom razrovanošču i prema tome svjesnošču, da si „enfant terrible“ i ovako osamljen — titan, koji ruši kivne demone.

Ali to mene ne plaši niti zabrinjuje — uopće. Možda će u toj nagloj izmjeni slabije naravi podleći, ali će se jače izdjelati do snažne individualnosti, unesti medju nas organske poglede na svijet, nove ali za to ne zle. A čim bude više razlikosti — tim bude više života, tim bude više snage i više uvjeta boljoj budućnosti.

Hoće li Jelovšek postati muž i jedinstveni individuum? Iz „Simfonija“ to ne mogu razabarati. Mislim, da nam je željeti, da radi dalje; a ne savjetovati mu auktoritativno, da ne piše više; — pa da vidimo. B. V.

Popevčice milemu narodu. Anton Hribar. V Celji 1898. Tiskal Dragotin Hribar. Cena 1:50 gl.

A. Hribar je vrlo plodovit pesnik. Takoj prva leta, ko si je „Dom in Svet“, tedaj še v povojih, gladil pot mej svet, se je oglasil in oprijel z vsemi silami tega lista. Od tedaj pa do danes piše vanj neprestano svoje pravljice in bajke, svoje epske tirade in lirične ode. V „Dom in Svet“ ovih predalih je objavil že štiri epe, izmej katerih bi „Knez Ljudevit“ in idila „Županova Minka“, vsaki posebej zavzemal kujigo, debelejšo od te, v kateri je sedaj zbral nekaj svojih najboljših pesmij. Kot v dokaz Hribarjeve plodovitosti naj služi tudi to, da obsega „Županova Minka“, kot je izračunal naš prijatelj, 3848 rimanih stihov. In zdaj prodaja ta poet že par let sem v „Dom in Svet-u“ „Biserje“, — večjidelj steklene; po tem sodi lahko najbolje vsak sam o pesnikovi plodovitosti. Nekateri drže to pesnikovo plodovitost za njegovo krepost, a po mojem mnenju je to največji pogršek Hribarjev. Da bi bili njegovi epi vsaj približno toliko lepi in duhoviti, kot so dolgi, ako bi ne bili tako dolgočasni in prazni, potem bi bil Hribar gotovo naš prvi pesnik, ki bi presešel daleko Prešerna, katerega bi morali ovenčati z lovorovim vencem in ga v triumfu posaditi na pesniški tron, tako pa caplja daleč za našim liričnim velikanom.

V ravnokar izašli zbirki ima prvi del „Popevčice milemu narodu“ naslov: „Lirične“. Neni se zdi ta del najslabši izmej cele zbirke, zakaj lirična pesem mora biti izliv pesnikovih čuvstev in odmev njegovega srca, o čemur pa pri Hribarjevih liričnih pesmih ne bi mogel nikdo trditi. Vzajem kot primer edino le pesem „Ubogi pevec“, o kateri sodim, da je povsem subjektivna, da je imel namreč pesnik tu samega sebe v mislih, in baš zato se mi zdi jako karakteristična za Hribarjevo pevsko struno. Tu pravi pesnik, da se čudi, kako da je toliko pel, ko se vendar nihče zanj ne meni. Tako? Hribarju je torej glavni namen pevanje — slava, on bi bil rad poeta laureatus. A je li to namen pravega pesnika? Po mojih mislih — ne. V isti pesmi pravi nadalje, da je zajemal ljubav v dnu srca in jo izlival v sladek spev ter veli:

„Modrosti svoje zaduje kote	Pač karal sem napak napake,
Prebrskal sem in uk delil,	O lepem blagem le sem pel;
A narod misli, da so zmote,	Komu so mari pesmi take?
Kar s potnim čelom sem rodil.	Ni hotel — ali ni umel.

Ljubezen, slogo, mir oznenjal,
 Jedinost, bratsko sem srce;
 Pa menijo, da sem le sanjal,
 Teh glasov čuti ne hoté."

Ako je torej ta pesem lirična, in ako mora biti lirična pesem odmev pesnikovega srca, potem bi moralo logično slediti, da je vse to res, kar tu čitamo, da nam je podal tu pesnik nekako kompozicijo svojih idej. Ako pa čitamo njegove pesmi, bil bi to Sizifov trud, poiskati one modrosti, za katere je Hribar „vse kote prebrskal;“ pravi, da je oznanjal ljubezen, slogo, mir, a o vsem tem najdemo v „Popevčicah“ malo ali prav nič sledu. Doslej smo smatrali Hribarja kot vrlo spretnega verzifikatorja, o katerem se je čulo, da strese verze kar „iz rokava“, a tu čitamo na naše veliko začudenje, da jih je rodil s „potnim čelom“.

Po tem sodeč ta pesem ni odmev pesnikove duše, a je vkljub temu prišteta liričnim, kako mnenje naj imamo tedaj o Hribarju kot liričarju? Hribar zna tudi biti skrajno pesimističen, kar kaže posebno jasno „Veden strah“ kjer pravi, da ga ne more nič razveseliti, da živi v vednem strahu:

„Ko koj za srečo pride strah.
 In strah, ta strah je večén“.

Kako so pa nekatere pesmi zašle mej lirične, kot n. pr. „Tihotapčeva žena“, „Hajduška nevesta“ in dr., to mi je vrlo nepojmljivo. To so lirične pesmi brez čuvstev, brez lirike.

Nadalje so razdeljene pesmi v „Balade“ in „Romance“. Razložek mej tema vrstama poezije je včasih jako malen, a tu pri Hribarjevih baladah in romancah ga je skoro popolnoma nestalo. Zakaj tu ne moremo najti ni ene pesmi, za katero bi bil naslov „balada“ prikladen, temveč to so same s pesniško obliko odete, na dolgo razvlečene narodne pravljice in bajke. Mej tem ko je včasih snov baladi primerna, je oblika in način, kako je pesnik to snov uporabil, za balado neprimerna in tako nalikujejo vse balade po obliki bolj ali manje romancam. Te pesniške pripovedi so se mu izmej cele zbirke najbolj posrečile; tu se nahajajo nekatere v resnici prav krasne, bodisi po lepi snovi, bodisi po umetniški izvedbi.

Pravi biseri cele zbirke se morejo imenovati n. pr. „Smrtin jok“, „Vragova nevesta“, „Nočna poroka“, „Odkletje“ in dr. Nekatere so vzprejete celo v šolske čitanke, kot n. pr. „Groblje in „Deseti brat“. Včasih se mu vidi, da se je oslanjal na naše klasike, kot se to posebno jasno vidi v pesmi „Nočna poroka“, ki nas spominja Bürgerjeve Lenore v Prešernovem prevodu.

Knjigo sklepajo pesmi „Junaške“, ki se prav nič ne razlikujejo od „Balad“.

O pesnikovem obzorju govoriti je tu malo težko, ker nima, kot sem že prej omenil, skoro nikakih globočjih idej in misli; edino ljubezen do domovine, do naroda, kateremu je tudi posvetil te pesmi, se jasno zrcali iz zbirke.

Te pesmi niso nikako epohalno delo v našem slovstvu, ker ni v njih nič globokega, nič novega, no pa saj pesnik niti nameraval ni vzbuditi kakih senzacij, to kaže že sam naslov „Popevčice milemu narodu“. A kot take dosežejo pesmi brez dvombe popolen vspeh. Jezik je slovnično lep, ali sicer brez kakih posebnih pesniških okraskov, brez trop in figur, temveč vse-

skozi lahen in naroden, in kot tak pripomore gotovo tudi mnogo k name-ravanemu vspehu. Nekateri pesmi kot n. pr. Kumski romar, Gomila, Vragova nevesta in dr. bi se dale jako lepo deklamovati, in ker so pesmi v obče tudi jako lahko razumljive, zato bodi ta Hribarjeva zbirka srednjošolcem nižjih razredov priporočena kar najtopleje.

Na koncu mi je še opomniti, da so „Popevčice ilustrovane s pesni-kovo sliko. Ko sem ga ugledal tako zamišljenega, kot da snuje velike in globoke misli poleg papirja in svinčnika, zazdel se mi je nekako smešen, kot da bi se hotel pokazati velikega misleca, kar pa v resnici — ni. Arn.

Moramo uništavati i zabacivati
klisko posredovanje i prnjavo za-
dovoljstvo s vremenom.

E. W. Emerson.

M. Nehajev: Svjećica. Studij umjetnosti je služio Hypolitu Taineu kao jedan način za istraživanje psihološko ljudske duše u određenoj epohi. Njemu je dakle bila umjetnost kao neka živa psihologija „psychologie vivante“.

Umjetnost moderna u devetnaestom stoljeću, koja je već proživjela dvije svoje faze, a sada nastupljuje treću, pokazuje nam, da je iste faze proživjela i moderna duša.

Dok je duša civilizovanog čovjeka proživljavala te faze, čini se, kao da je bacala sa sebe iluziju za iluzijom, ideal za idealom; samo da dodje što bliže svojoj nutrinji, svojoj istini. Tako je na početku ovoga stoljeća svukla sa sebe uzano odijelo apstraktnologičkih, upravo arhitektonski sastavljenih pojmova o ljepoti, te je pokazala novu, sjajnu kao vatra, naslagu čuvstava, čežnja; ali sve to u neujašnjenome i neodredjenome obliku. Bio je to romantički san.

No iz toga se sna ona probudila i pokazala drugu naslagu, koju je smatrala za pravu pravcatu istinu. Duša se okrenula k vanjskome svijetu. Nije ga više gledala sentimentalno kao za romantičkog sna, nego hladno, objektivno. Bio to san pozitivizma u znanosti i literaturi.

No čini se, kao da joj i to bijaše samo iluzijom, opsjenom; i ona se predade sasma pod oblast dojmova i čuvstava. Subjektivizam je prevladao sasma. Umjetnost je nastojala, da pronikne sasma u nutrinju: postala je dakle umjetnošću psihološkom, analitičnom par excellence.

Drama je prestala iznašati fakta; vratila se k onome, što je pred tim faktima: do tmine u nutrinji, gdje se duševni porivi medju sobom bore.

S obzirom na impresionizam i subjektivizam moderne umjetnosti, čini se, kao da imade u njoj dobra doza romantike. Ali je to romantika drugovačija, nego što je nalazimo u Hugoa. Herman ju je Bahr nazvao punim pravom „romantikom nerva“.

*

Kada sam pročitao ovu dramu, odmah sam znao, za čim je pisac težio i u prvoj dramu. Gotovo da je ista struktura obiju drama: postavio je u objema dva medju se protivna nazora, stari i novi svijet. Išao je u glavnome za tim, da nam dađe komad psihologije moderne duše.

Obje su drame tako teške, napunjene težinom života i suptilnom kazuistikom. On se je htio popeti u sfere tragike; pa tako vidite u obim dramama

tako napetu žicu tragike, s tako odvažnom igrom dvaju svjetovnih nazora, s nekim misaonim dimenzijama i s konfliktima ne baš odveć dramatičkim, ali tihim, psihološkima.

Svi nam se ti njegovi junaci čine, kao da su puni neke teške i tragičke masivnosti, koju nam je mogao g. Nehajev učiniti gipkom i finom u toliko, što nam je tu tragiku prikazao u nekim udavljenim tonovima i nekom sijedom polusvjetlošću; samo nije znao svoj toj dramskoj radnji uliti dramske električnosti.

To vam je bravurna i brza igra svjetla i imine, tako da gledalac jedva uhvati uzročnost svega toga. Njegov je problem bio samo psihološki, koji je našao u gore navedenom sukobu.

Od svih naših pozorišnih pisaca, on je najčišći tragik, koji ide samo za tragičnim akordima duše. Te je nove (razumije se: obzirom na naše prilike) i tragičke akorde izvadio iz spoznaje: da ima duša, kojih umaraju neke stvari (filisterija) i koje nalaze uživanja samo u čisto duhovnim stvarima. Spoznaja je to, koja je u stranim literaturama sa svih mogućih strana obrađena i zato ova drama kod tih literatura ne bi ni uspjela. Ali u našu literaturu donosi ona nešto nova i s obzirom na tu spoznaju i s obzirom na obradu same drame.

Kombinacije tako smjelih i suptilnih poriva dokazom su nam njegova talenta.

Za naše literarne odnose tako nježna drama, oblivena nekim vlažnim sumrakom, punim čuvstava, iziskuje najopreznijih ruku glumaca, koji moraju znati vladati umjetnošću prelaza pojedinih čuvstava, koji se mogu zadubiti u situaciju i nutrinju junaka. Sadržaj je drame ovaj :

*

Nakon oduljeg vremena sastaju se Kristina i Lujo upravo na badnje večer. Dok još ona ne bijaše žrtvom konvencionalne laži, dok se još ne bijaše udala za Šandora, trgovca, filistra, koji ne pojmi života, koji ga gleda samo na površini, koji ne shvaća njegove duševne tančine, ona je tražila život u knjigama i u blizini Luje, čovjeka puna finih osjećaja, koji osjeća tu nisku filistarštinu današnjeg društva. Ta žena, koja je stvorena za viši duševni život, za život svoje nutrinje, podje za muža, koji živi samo u tim niskim, filistarskim, stvarima. Ta žena, podje na selo, u onu sumornu monotoniju.

Tu u njenoj duši nastaje sada mukotrpa tragika, tragika duše, koja žedja za životom. Njoj je cio taj obiteljski život ciničan, mrzak, ubija je. Pače i isto svoje dijete mrzi, jer ju sjeća na ovaj život. Nju ubijaju brige za te sićušne životne potrebe: ona žedja za životom, koji nije u svezi s tim niskim životom. Teži za životom, koji joj se javlja u onim sitnim pričicama, što joj ih Lujo pripovijeda, za životom ljepšim, mističnim.

Šandor osjeća promjene kod nje, nu on je ne pojma. On sve to pripisuje želudačnoj bolesti. — — — Tada dodje Lujo, literat, taj apostol Kristinina životu. I ona mu iskaže cio svoj „Stimmung“, a on ga pojmi. On joj te večeri pripovijeda priče kad nekad, i u duši njenoj pojavljuju se isti nekadanji časovi. Pripovijeda joj one fine pričice o crnoj, avetnoj, silnoj sjeni (koja je kao neka reminiscencija na njezin prošli život) i o svjećici, koja je stajala na vrhu bora te plamsala, a čovjek je u njoj uživao i s njome se

razgovarao (što je simbol njegova položaja, kad nije bio kod Kristine). Ona bijaše strašno dirnuta, te tiho jecaše.

Kad Šandor donesao vina i oni napalili bor, stade Lujo piti jako za to, da si život nadomjesti vinom, kraj onog špisbirgerskog života. On zapovijeda, da sve lampe od petroleja, jer su niske, glupe, te time podsjećaju na taj filistarski život, utrnu, a samo da ta aristokratska svijeća, koja naznačuje život, gori. Ta je svijeća na vrh bora plamsala, dogorijevala i bacala svoje zrake samo katkada u većim i sjajnijim erupcijama, kao da se bori zadnji put sa svojim životom — — — Time je simbolizovan zadnji ovaj položaj Kristinin.

Šandor dakako svega toga ne razumije, to je za njega excentričnost. Za cijelo vrijeme brine se za jelo, pilo. I ta simbolizacija kao da jače dirnu Kristinu. Ona kazuje svoju ispovijest, svoje odnošaje i prema Šandoru i prema Luji, kako je taj brak nastao. Na te erupcije srca gleda Šandor cinično: sve mu je to nerazumljivo i kao da ne vjeruje svemu tome, jer ne razumije nutarnjeg života. On pomisli, da je svemu tome kriva ona svjećica na boru. Skoči i prelomi bor. Duboka tmina nastane.

Šandor. Tako — — — — sad te nema, sad je mir — — —
(Tama, duga pauza).

Kristina. (Ledeno, lagano.) Sad smo u tami. Sami. Sad sam opet žena. (Grčevit smijeh.) Sad sam opet tvoja žena. Ugasnuta svjećica — ugasnuta svjećica! (Dugo ridanje).

I nama kao da se otvara tamna perspektiva njenog daljnjeg života: njena duševna bol, njeno propadanje, njeno umiranje — — —

To je drama iz današnje krize društvene. Ocrtane su nam tu dvije razne kulture društvene: stari svijet obitelji, zastupan po Šandoru, prost, nizak, koji živi po tradiciji staroga regima, podložen površnosti duševnoj kao i svjetskoj; njihov je nazor na život i svijet naprosto čvrst, gotov i cio, u kojem svaki čin imade svoju jedinu i nepromjenljivu cijenu moralnu, možda grubu i pogrješnu, ali ustaljenu i određenu; i novi svijet, zastupan po Kristini i Luju, negotov u svemu, koji traži dubine, koji teži za novim značenjem morala, za novim životom.

Kristina i Lujo, to su „osamjele duše“, koje mjesto materijalne i čvrste (da tako rečem) moralke vanjske, hoće slobodnu, individualnu, procjenu savjesti. Lujo je srodna duša, koja može shvaćati i podupirati Kristinu u tom shvaćanju.

Odnosaj je medju njima duševna ženidba: izmjena misli i čuvstava, podupiranje shvaćanja, vjere, i srodnost duševna. Kristina nije obična žena; nije to žena, to je duh. Oni snivaju o nekom višem, idealnom, odnošaju muža i žene, nego što su današnji puteni okovi ženidbeni.

Drugovačije ih shvaća njihova okolina (Šandor), koja u tom nazrijeva bezdušnu avanturu i nezakonite odnošaje. No međutim taj dotak Luje i Kristine razvija se sve čuvstvenije i intimnije. U njoj se zatim odigrava psihološki proces od vremena, kada je stupila u brak. Živjela je mimo te primitivne, proste, jednostrane i grube obitelji; i kao da su je upravo zato čuvstva još silnije pronikla, progrijala i rafinovala.

Kako se vidi, složita figura, kao neki kaleidoskop čuvstava; a pojedini su elementi njezine duše dosta logično svezani. Za sve te osobe možemo u kratko kazati, da su fino i ispravno konstruovane.

Lako ćemo se uvjeriti, da je pisac imao dvije stvari na umu: s jedne strane ideju i tipičnost, a s druge, da pjesnički zahvati „Stimmung“ duše, i cijeli onaj razvoj, tu kompaktnu punoću duševnih promjena, kojima prolaze njegove osobe, zahvatiti cijelu tu uzburkanu pjesmu duševnih polusjena i polusvjetlosti, koja izvire iz sudara tih dvaju kultura i nazora.

Kako mu je bila namjera, da udari na filistarštinu, htio je za to da ima tip, i našao ga u trgovačkome svijetu. Za to mi se čini ova drama u jednu ruku kao dijalektički proces dvaju nazora misaonih, a u drugu ruku kao psihološka analiza, u koju je, čini se, uložio svu svoju zaljubljenost do tih osoba, da nam prikaže cijelu složitost života nerva i duševnih poriva.

Čini mi se, kao da sam u tom našao ključ za njegovu individualnost.

Jedna je bojovna, naliči na Ibsenovsku narav, ali samo „en miniature“. Ibsen ne samo da je satirik, nego on rastvara modernu dušu, procjenjuje je, vadi iz nje pitanja, riješava društveni problem, makar i ne apodiktički, a to nam barem stvara široke perspektive na modernu dušu, njene tendencije i ciljeve.

U tome pogledu, čini se, da kod M. Nehajeva preteže negativna strana Ibsenove naravi, naime satirička. Pogledajmo samo, kako je prikazao Šandora!

No među modernom strujom rijetko da ima potpunih Ibsenovskih naravi ili Tolstovskih. Ta za to treba neobične jačine i neobične sredjenosti, kakovu baš posjeduju ti hladni sjevernjaci, dok je mladi smjer više podložen uživanju nerva i duševnih poriva. — — —

Drugi je elemenat njegove naravi zaljubljenost, kontemplativnost. On uživa u onom strujanju duševnih poriva i tragičnosti. To je nešto par excellence modernoga.

Stoga je njegova umjetnost mnogo izrazitija i punija od Tucićeve.

U jednoga je i drugoga razvita kontemplativnost: u prvoga za fine osjećaje i čuvstva, a u drugoga za grublje porive duševne. Ali kod Tucića sve to ostaje bez ikake dalje perspektive, nekako zatvoreno. Njegova umjetnost kulminira poglavito u negativnoj strani, dok umjetnost Nehajevljeva imade i svoju pozitivnu stranu, no ne doduše tačno određenu.

Dok je Tucić kombinator (sit venia verbo) surovih, čisto materijalnih i putenih sujeta, Nehajev je pošao putem više umjetnosti: obratio svoj posluh k onim glasovima nutrinje, koji šapću jednu i istu nevaravu istinu. Jedan voli grubu buku, a drugi tišinu, punu snova i čežnje, pa makar u monotonu.

On je našu modernu dobu mnogo bolje pogodio, nego Tucić. Tucić nas samo regbi prisiljava, da ona strašna čuvstva sami proživljavamo i u jednome momentu da uzimamo cio onaj „Stimmung“, kakov jeste, dok Nehajev hoće, da mi i uživamo i mislimo: on kao da računa s našim vremenom, s našom fizičnom i živčanom strukturom; mi naime mislimo i čutimo brže i složitije nego u prvašnje doba. Mi ne ćemo samo ćućenja, nego i perspektive na život. Za to i na nas djeluju vrlo intenzivno makar i suhe izreke Ibsenove. Nehajev nas dakle čini više aktivnima; Tucić više pasivnima. Moderni se pisac mora dotaći i misaonog i osjećajnog našeg života.

Da podam karakteristiku obojice: Tucić je duša jošte svezana, odveć utomljena u toj gruboj „realnosti“, dok Nehajev stoji stoji jošte na slabim krilima, na formulaciji najviših idejnih pojimanja, hvatajući se tijeh formul više nekom vapijućom i malomoćnom čežnjom.

Iz njegovih dosadašnjih dviju drama proizlazi ipak neka čvrstina (ako i ne baš jaka), ipak neka aktivna (ako i ne velika) dramatička dinamika, koja ipak ne djeluje jošte velikom navalom duševnih poriva, ogorčenih proti postojanom redu i etosu. On nam jošte kao da ne će željeznom rukom sugerovati logičku posljedicu tijeh čuvstava, kao što to n. pr. čini Ibsen; on samo hoće, da prikaže taj plamsajući život čežnja, htijenja i ćućenja.

Ali ipak svemu tomu fali snažna dramatska radnja, izgleda to više kao neka umirajuća radnja. Što imade življe dramske radnje, to je nastala po običnim sredstvima (opijanje Lujino i posvemašnja razdraženost Kristinina).

Ali za to mi se on čini veći majstor u stvaranju dramskih karakterata, osnovanih na širokoj podlozi, kao što sam to prije spomenuo.

Onako komandovati i zapovijedati, siliti i pokoravati, davati onake bljeske, koji bi nam protumačili smisao našeg života, ne može jošte on, kao Ibsen i Tolstoj. Pa možda će i on poći tijem putem, jer su ove drame samo prvi stupanj njegova, daljeg razvoja.

Neka podje putem, kojim će nam osvjetlati i očistiti tajnost našega bića; ali neka nam svakako iznese nešto novoga, što nije ovijem dramama pokazao.

Ova mi se drama činila više kao sladak, dubok šapat, koji govori o nutarnjim stvarima pronicavije, nego li o vanjskim; a taj „milieu“ čini mi se, kao da me opklopljuje nekom tajanstvenošću, koja imade korijen u zago-netnim dubinama našega „ja“ — — —

Sva ona svojstva pojedinih epoha, kao smisao za vanjsku ljepotu staroga vijeka i vjersko čuvstvo srednjega vijeka, naslijedila je moderna duša; no ta su je čuvstva ufinila i rafinovala i podala joj veću predstavu, čuvstvenost i fantaziju. Ali ona je ujedno i naslijedila sve bolesti svjetske, te je i njih istim procesom ufinila i rafinovala.

Potrebno je dakle umjetniku, koji želi zahvatiti modernu dušu, ne samo, da zahvati nutarnji život, nego da ga i anališe, procijeni; u čemu se baš pokazuje prava individualnost, jer je prvo više pasivan posao, a drugo više aktivan; u prvom bi se slučaju moderna umjetnost malo razlikovala od stare. Dok je naime stara umjetnost bila više parafraza pojava u vanjskome svijetu, moderna bi bila samo parafraza nutarnjih poriva. Razlikovala bi se dakle jedino u pravcu, a nipošto u metodi. —

Ova drama nije doduše samo puka igra dojmova i duševnih poriva, jer nam podaje barem neki pogled piščev na svijet; ali ipak preteže slikanje duše i impresionizam. A to, što nam daje iz idejnog, intelektualnog svijeta i pojma o životu, jošte je negativno i neizrečeno, više je to kao neka ironija na društveno zlo.

Za mene je taka umjetnost jošte uska i pasivna, jer se omedjuje više na reprodukovanje, nego li na stvaranje daljeg i ljepšeg pojma o životu.

Takva umjetnost naliči na one cvjetice u vrtovima, koje možemo uživati dotle, dok ih mirišemo. Takva nam umjetnost daje samo cvjetice iz ljudske boli i čežnje; dok nam umjetnost, recimo Dostojevskoga, koja je osnovana takodjer na fantaziji i oćutima — na analizi moderne duše (ako hoćete), ipak ima socijalnu aspiraciju, koja se sastoji u tome, što nije zadovoljan s postojećim poretkom, i na sućuti sa onima, što trpe. Taka nam umjetnost naliči zreleme plodu, koji je postao razvojem iz cvijeta. Za to je to za mene savršenija umjetnost. To je apostolska umjetnost, koja sadržaje u sebi elemente, kojih možemo isporučiti i sa rafinovanosću moderne psihološke umjetnosti.

Kakav je zapravo taj novi život, ta nova kultura, za kojom teže Karlo, Kristina i Lujo, nije nam objektivno logički demonstrirano. To je više čežnja tih duša. Kod Karla u „Prijelomu“ vidimo, da si pravo ni ne predstavlja, kako bi imao taj život realizovati; kod Kristine pak vidimo, da je slaba, slomljena, te ni ne će da realizuje te svoje čežnje.

U njima vidimo one mlohawe i u svojoj nutrinji razgnjevljene moderne duhove, moralne diletante, koji su s obzirom na uživanje života egoiste, te se ne mogu odlučiti ni za šta, niti za život niti za smrt, glavinjajući medju obojima, davajući se vući životom, s kojim se na koncu konca ipak spokoje u nekoj rezignaciji. U tim dušama imade mnogo Hamletskoga.

Jedino kao da nam je nješto određenije prikazan stari svijet.

To je samo dokaz, kako je konstruktivna, idejna strana Nehajevljeve drame neodređena; te je očevirno, da je preko nje prešao zatvorenim očima.

Mikov.

Vladoje S. Jugović. Slike iz života, 1898. Zagreb. Tiskara braće Kralj. Cijena?

Neki je Rus rekao, da doba, koja u književnosti proizvodi množstvo crtica, znači dekadencu. Možda nije tako; no istina je svakako, da se u množtvu crtica rijetko koja nadje, koja bi se mogla nazvati uspjelom. Za to treba momenat, intenzivni momenat, u kojem ćitavim piscem prevlada jedno ćuvstvo, jedna misao — misao, koja je vrijedna, da i mi drugi za nju doznamo — ćuvstvo, koje je tako duboko, da će i nas dirnuti. A sve to treba da je zbito, jako: razvućenost je najveća mana. „Slikama“ g. Jugovića većinom nedostaje i jedno i drugo: ondje, gdje je i u formi i u sadržaju htio skicirati, nije pokazao niti kakvih novih misli ni jakih ćuvstava. Refleksije su njegove razvućene, često naivne. Tako n. pr. ono moralisanje u „Pod nožem“. Ćuvstva obićna; — poznata lamentiranja reproducirana su u „Prije godinu dana“, koja na pisca bacaju prilićno nesretno svjetlo. Crtica može da bude i liriska i subjektivna, a često i tamna za onoga, koji se ne zna dosta uživiti u pišćevu dušu. No g. pisac ne može zahtijevati, da slušamo ovake privatne, ćisto obićene ljubavne uzdahe, ili onako naivne apostrofe o „jadnicima“. Ondje, gdje je g. Jugović uhvatio onaj potrebni momenat, izrodilo se to u prenapetu romantiku („Susret“, „Duvna“, „Pod nožem“) ili je pisac sve pokvario nespretnim uplitanjem samoga sebe.

Tako je crta „Služnik br. 358“ pokvarena onim dosadnim pripovijedanjem o „Waffeln“. Uopće su mnogo bolje one „slike“ u kojima je pisac bio objektivniji, pa je risao kakav tip ili događaj, makar i u tom nije pokazao dubokoga proučavanja svijeta („Starac Marijan“, „Noćna šetnja“ „U kavani“). „Propali genij“ je smiješno-romantično-obična pripovijest bez vrijednosti. U subjektivnim stranama pisac često ulazi u frazu, pa mu cijeli stil postaje natrpan, afektiran.

Kolikogodj je naslov knjige nespretan, ipak je u njemu nešto, na što po svojoj prilici pisac nije mislio, ali je to svakako u njega najuspjelije: slikanje. Možda je to više produkt naobrazbe nego talenta — no g. Jugović pokazao je samo u slikanju nešto svoga. Tu mu i stil ima prilično „Stimmunga“. Spominjem crticu „Prije bure“ ili III. odsjek u „Na žalu“. To i diže knjizi vrijednost nad naše crtičare a la Devčić i Kokotović, premda još ne dokazuje, da bi g. Jugović mogao na ovom polju stvoriti što vrijedna.

Oprema je knjizi prilično neukusna.

H.

Kazališna kronika.

(U Diogenovoj bačvi. — Nervozne žene. — Cyrano de Bergerac.)

Zadnje vrijeme davale su se i dvije komedije: Vrhlickoga „U Diogenovoj bačvi“ i Blum-Tochea „Nervozne žene“. O prvoj se može reći jedino, da ima dva tri dobra „vica“ (tehnika je inače slaba), i da je Diogen prilično dobro karakterizovan (osobito u dobroj interpretaciji g. Dimitrijevića). Sama radnja razvučena je, a preokret nevjerovatan. Aleksandru, vladaru svijeta, koji hoće najednom da bude čovjek, da ljubi i da drugu Parmeniju otme dragu, umiri bijes Diogenova besjeda. „Nervozne žene“ — pri ovakim komedijama veli se da su „običnog kalibra“. I ova je — ali ih ipak više volimo od raznih njemačkih „Schwanka“.

Francuska književnost dala nam je ove godine „Najstariju kći“ Lemaitrova, a sad eto „Cyrano de Bergerac“. Kod nas je komad — kod publike — uspio. Kritika se većim dijelom nije dala smesti i nije se zagrijala. Čuli smo međutim i slavospjev uskrsljaj romantici.

Romantike ima više vrsta. Jedno je djetinjska, naivna, dobra, obiteljska — romantika veselih nedeljnih popodneva, romantika „Pana Tadeusza“ i — recimo u nas — „Doma i svijeta“, Markovićeve ili Gjalskovih „Starih krovova“. Drugo je burna, strastvena, duboka romantika: ona romantika, kad se potresu sve žice duše i zagriju, kad se pred očima nižu slike nesredane, mutne, ali slike s titanskim konturama — slike, kao što je jedan Quasimodo u „Notre Dame“ Viktora Huga. Treće je romantika duboke tuge, romantika srdaca, koja mnogo trpe i mnogo se nadaju, — romantika Moeterlincka. A ima i romantika junačka, romantika visokih ideala, romantika Schillerova. No romantika Rostandova ne spada ni u jednu od ovih klasa. Ona je romantika fraze, romantika poseurstva. Pa ako se u tim časovima deklamiranja, Watteauskih dekoracija i finih viceva gdje kad zaprede dublja žica, — re-

cimo ljubav —, onda se ni ona ne može da otrese tih fraza i poza, onda se ona izrodi u prevršivanje i natezanje čuvstava, kojima ne možemo da vjerujemo. Krivo su rekli Rostandu, da nije pisao iz duše: njegov Cyrano pisan je baš francuskim perom od čovjeka današnjega vijeka. Za to i nema ni one vedre, svježje, naivne ni one jake, strastvene, burne romantike.

Interesantno je sporedjivati dva tipa: Cyrana u Rostandovoj komediji Quasimoda u Hugoa. I jeduom i drugom nagrdjuje vanjšina nutrašnost; oba su plemeniti, oba nesretni. Oduzmite Cyranu njegov humor, povećajte njegov prijem — i to će se lice moći porediti s tragičkim zvonarom Hugova romana. No kako je u novoj drami drukčije zahvaćeno sve! Tamo tagika nemoćne, bolne duše, koju svi odbijaju i preziru — ovdje čovjek ljubavnik, koji jedino trpi radi nosa u ljubavi. Mislim Rostandova Cyrana.

Jer historički Cyrano mogao je i drukčiji biti. Bar ona pripovijest o putu na mjesec, kopirana od Rostanda, ne baca na nj baš osobito svjetlo. Kakav je Rostandov Cyrano? U prvom je činu nešto razbijačkoga u njem, u drugom je prezreni ljubavnik, u trećem pregara, u četvrtom isto, u petom umire. Cijela njegova prikaza nije mi jasna. Romantika može da bude što hoće, — no da čovjek učini ono, što Cyrano u petom činu radi, pa da dodje teatralno umrijeti kod Roxane — to je odviše prozirno, kao i cijela — upravo smiješna — Rostandova fabula. U Cyrana bi morao pretežati bolni, malo cinični, malo sarkastični potez — onda bi bio vjerojatniji. U Rostanda to je više — frazer. Rostand ga je mogao učiniti tragičnim junakom; no on je volio napisati komediju i zabaviti nas komparserijom. Da je Rostandova snaga baš u tim stranama, pokazuje najbolje to, što je Cyrana razmjerno slabo (pače na mjestima šablonski) obradio baš u onim momentima, gdje on osjeća svu tagiku svoga nosa, koji smeta njegovoj ljubavi. Jedino u nekim stihovima, u prizoru pod balkonom, Rostandu je uspjelo, da nam otkrije dušu Cyanovu. Cyrana — razbijača i junaka — prikazati nije bilo teško. Imamo Le Sageove junake, imamo dosta primjera u starijoj romantičnoj literaturi.

Cyrano radi nosa (dakle radi tijela) ne može da ljubi, premda je njegov duh daleko viši nad duhom Kristijana, koji dobiva Cyanovu Roxanu. Cyrano s ratišta piše radi njega pisma — a kad krasna Roxana Kristijanu kaže, da bi ga ljubila, i kad bi bio ružan — on se daje ubiti, jer zna, da nije zaslužio te ljubavi.

To bi imao biti čin. Na žalost je ta fabula tako nespretno izradjena, da se vidi ruka autorova, koja Roxani došaptava one riječi, da bi ona ljubila i ružnoga Kristijana itd. A opet konac drame, kad Roxana iza toga, što je 15 godina tugovala za Kristijanom, najednom hoće da prisiže ljubav Cyanu, kad joj ovaj otkriva (na Sardouovski način), da je on pisao ona pisma! Smiješno. To je ipak odviše — romantično. Sredstva, kojima se Rostand služio, nijesu umjetnička — to je u mnogom proračunana, i za to pomašena igra s osobama na pozornici. Za to i jesu sve osobe osim Cyrana blijede i nejasne.

Kad sam gledao samoga viteza Cyrana — u prvom i drugom činu Rostandove drame — nadao sam se, da će pisac izrabiti sujet, koji mu je podala povjest. On toga nije učinio; i Cyrano u 4. činu postaje i malo smiješan. A sva simpatija za nj polazi iz onoga, kako si ga mi predstavljamo i nadovezujemo na Rostandova Cyrana. Onda nam se može ta drama učiniti i — duboka u zamisli. U istinu je dosta plitka. Pa ako odbiješ stihove (kod nas

su prevoditeljicu i odviše korili: prijevod je tako težak, da je bilo gotovo nemoguće zadovoljiti), dekoracije i sve ono, što je Rostand pobrao iz historije i literarne i socijalne, da nas zablene — ostat će premalo toga, što bi te moglo zadovoljiti.

Veli se, — da je komad kod nas uspio. Je li to može biti dokazom, da je dobar? Ne zaboravimo, da publika poprijeke najvoli zabavu, koju joj Rostand pruža u punoj mjeri, i sentimentalno-zanesene prizore.

Za gledaoca, koji traži od pisca nešto više, ne će „Cyrano“ biti nikakav osobiti pojav. A usporedimo li ga s nekim titanskima djelima, koje je u dramskoj literaturi producirala moderna struja, ukazat će nam se veoma sitan taj pokušaj, da se oživi romantika. Ako se i danas mnogo govori o novima idealima i rušenju naturalizma — taj novi idealizam ne može biti u tom, da vjerujemo nevjerovatnostima ili da se odvrćemo od dubine duše, u kojoj je i sam Rostandov junak morao biti drukčiji.

Divim se našemu Fijanu, kako ga je znao prikazati. Baš onaj patos, ono mrvu deklamacije trebalo je unijeti u Cyrana: samo tako postaje vjerovjatan. I u ljubavi i u razbijanju on je u prvom redu vitez. Danas Cyrano bio bi možda Du Ryons. Koliko je g. Fijan bio izvrstan Cyrano, toliko su ostali (gdja Šram, g. Rašković) bili slabi, premda je inače izvedba bila dosta dobra, što kraj ogromnosti komada i mnoštva aktera nije malo. Pače i dekoracije bile su ovaj put nove!

Rostand nije me zagrijao nijednom svojom stvarju. On je uvijek ostao Francuz, uvijek je ostao pun etikete i diletantizma. Uspjeh „Cyrana“ u Francuskoj znači samo to, da je pogodio duh publike — u Beču toga nije bilo. I za to je njegov komad možda djelo talenta, koje će ispuniti jedno doba i pružiti zabavu, — no ne će tvoriti epohe. Rostand nas ne zanaša.

Ako je zanio francusku kritiku — tomu je možda i u tom jedan uzrok, što Francuzi, koji su dugo vremena vladali pozornicom, u zadnjem deceniju nisu proizveli ništa velikoga. Sad se hvataju i Rostanda i prave reklamu.

II.

Pabirci.

Gerhart Hauptmann. Gerharta Haptmanna drže prvakom mlade nemške šole, koja je petinosemdesetega leta pričela propovedovati v Berlinu in na Dunaju program novega „Sturm und Dranga“. Njegova drama „Vor Sonnenaufgang“ je provzročila, da se je med pristaši in protivniki mlade Nemške razvil formalni kritični boj, koji se je pokazal v demonstrativnih ekscesih pri prvih predstavah te drame. A tudi one, koji so bili tej drami in njegovim prvim produktom največji protivniki, je prisilil s svojo predzadnjo dramo „Die versunkene Glocke“, da ga spoštujejo in da vidijo v njem velikega pesnika. Ta „Märchendrama“, koja je izšla doslej v 40 izdajah, mu je pribavila silno popularnost — pa ker je še mlad (sedaj ima 36 let) nadejajo se od njega še mnogo krasnih plodov. A četudi on brez dvoma ni tako velika in jaka individualnost, kot so neki Norvežani, koje očitno posnema nova nemška drama, — zasluži vendar, da ga poznamo. Zato hočemo v kratkih potezah našim či-

tateljem predočiti njegovo življenje in dela po nekajih studijah, ki so do danes o njem izdane.

Hauptmann se je rodil l. 1862. v Ober Salzbrunnu na Šlezkem. V Zwinger-u je svršil realko, kasneje se je posvetil gospodarstvu, a kmalu se je zavzel za kiparstvo in se napotil na umetniško šolo v Breslau. Zatem se je v Jeni učil naravoslovja, obiskal Italijo, dokler se ni l. 1884. kot pisatelj stalno naselil v Rimu.

Leto kasneje se je oženil in sedaj živi včasih na deželi, a včasih zopet v mestu. 1894. l. je bil v Ameriki.

Prvo delo mu je bilo „Promethidenloos“ — epski spev po uzoru Byronovega „Child Harolda“. Junak Selin (pesnik sam) potuje; in pri tem se vrste (v dosti slabih stibih) refleksije o svetu in življenju, polne skrajnega radikalizma in samosvesti. Ep je poleg tega slab, tu pa tam naiven — in ni vzbudil interesa.

Niti zbirka lirskih pesen „Das bunte Buch“, koja ni mogla iziti, ker je založnik propal, ni boljša.

Pravo senzacijo je vzbudila njegova prva drama „Vor Sonnenaufgang“ — soziales Drama, koja riše pogubne posledice alkoholizma.

Po uzoru krepkega dialoga Arna Holza in Johanna Schlafa (v „Papa Hamlet“) je Hauptmann v svoji drami spravil na pozornico komad pokvarjenega življenja, v kojem se gube plemenite duše, kot je Helena Krause in Alfred Loth. Ko je „Freie Bühne“ dramo uprizorila, razneslo se je Hauptmannovo ime po celem Nemškem: smelost, s katero je prenesel življenje na pozornico, in nesumljivi talent, pribavili so mu v kratkem slavo. Njegovo nadarjenost je dokazala še bolje druga drama „Das Friedensfest“ — slika nesrečne družine, v koji ne more biti miru, ker vlada mej roditelji velika razlika v vzgoji, koja je tudi otrokom ogorčala življenje. Duševni nesklad med zakonskima, ki je tu samo malo razložen, obdelan je v „Einsame Menschen“ — drami, o kateri je že bilo v „Novi Nadi“ govora. Te tri drame svršavajo prvo perijodo Hauptmannovega delovanja; ob njenem svršetku je izdal še dve novelistični študiji „Der Apostel“ in „Bahnwärter Thiel“ — v katerima plastično opisovanje, miren ton in pesnikova hladnost ne spominjajo na naturalistično šolo. Naturalistično dramo v popolnem smislu besede je stvoril Hauptmann s „Die Weber“, koji so izšli tudi v poplunuoma dialektični formi („De Waber“). Že prej je hotel Hauptmann v mimiki svojih lic in v njihovem govoru imeti kopirano življenje — od tod njegove silne scenske opazke in dialekt. „Die Weber“ ta „Schauspiel aus den vierziger Jahren“ — je slika bede šlezkih tkalcev in njihovega ustanka, slika — presunljiva radi svoje vernosti, umetniška v svojih detaljih. „Milieu drama“ jo je nazval Bartels. In to tudi so v resnici „Tkalci“.

Brez junaka, brez dejanja v navadnem smislu, so oni vendar jako uga-jali občinstvu, in kritika je osigurala Hauptmannovo ime. Istotako verne slike iz življenja ste njegovi dve komediji „Der Biberpelz“ in „College Crampton“ prva je slika birokratskega in glupega upravitelja, katerega usramoti žena, — druga tip veseljaka, profesorja slikarstva.

Z dramo (Traumdichtung) „Hannele“ (Hanneles Himmelfahrt) se je zopet vrnil k resnemu in sočutnemu risanju bednikov. Deklica Hennela, koja je mučil njen oče, hotela se je vtopiti; toda jo rešijo in dovedejo v neko

hišo, kjer ona umre: v viziji vidi očeta, mater, Kristusa — in naposled samo sebe v nebu. Z nedosegljivim realizmom je orisana duša bednice in njeni pojmi o raju. Z mračnim „Stimmungom“ je pretresla drama občinstvo do dna duše in pribavila Hauptmannu vedno več spoštovalcev. Drama „Florian Geyer“ v koji se slika kmečki ustanek pod Gotzom in Geyerom, ni tako uspela. Ta drama, v kateri je pesnik poskušal, prenesti naturalizem na historično dramo, je kolosalna po svoji sestavi, risanju karakterjev in vernosti. Baš vsled tega se ni dobro igrala in propadla. To je napravilo velik vtis na pesnika, kateri jo je imel gotovo za svojo najboljšo dramo. Iz te boli je nastal njegov „Utopljeni zvon“ — dramski spev v stihih. „Meister Heinrich“, (pesnik sam) je vtil zvon, kateri se je razlegal po brdih in dolinah, in ki je oznanjal ljudem boljše čase, a zli duhovi so potopili zvon pri prevažanju. Potrč vsled tega pride Henrik v gozd, kjer ga poljub vile Rautedelein izopet okrepi. On dobi moč, da zopet vstvarja, a ostavi ženo, in ona se vsled tega utopi. Njena mrtva roka se dotika utopljenega zvona, koji zopet Henriku zvoni z glasom prošlosti. Pa ko mu otroci doneso majčine solze, ostavi vilo. Ali — ne more med ljudi. Od vseh zapuščen umira od napoja gozdne starice. S svojim simbolizmom, z obilico prekrasnih, pesniških mest in nekimi posebnim realistično-mističnim duhom je drama očarala občinstvo in kritiko. Baš s to dramo je postal Hauptmann prvi sodobni nemški dramatik.

A ni še gotov: zadnja drama „Fuhrmann Henschel“ kaže ga zopet v novi luči. No, iz tega, kar je doslej napisal, se more opaziti velik pesnik, ki morebiti ni tako siguren kot Ibsen, in tako subjektiven kot Maeterlinck, ali ki opazuje in čuti globoko. V drami je kot naturalist ustvaril nekaj novega; bode li krenil na drugo pot, kot se sluti po „Utopljenom zvonu“ ne more se znati. No nadejati se moremo od njega še marsičemu.

Girolamo Rovetta, (r. leta 1854.), se je pojavil z dramo „Un volo dal nido“ na književnem polju leta 1876. V tej dobi si je pridobil v Italiji vedno več privrženecv verizem, ki je tudi glavni znak moderne Italijanske književnosti. Verizem se opaža že na Rovettinem prvencu: bil je to izliv burno preživele mladosti, odraz onega egoističnega epikureizma in frivolnega diletantizma, v koji je bila zapadla sodobna Italijanska mladina. Tako moremo tudi pretolmačiti uspeh te prve Rovettine drame. Kmalu se je zopet pojavil z drugo; bila je to „La moglie di Don Giovanni“, ki pa ni uspela. Toda to ga ni oviralo, temveč je nadaljeval svoje delo in napisal „Gli uomini pratici“, s kojim delom si je stekel književno ime. V tej drami se je udal popolnoma verizmu, izbiraje po okusu publike čim odvratnije prizore. S svojo malo, nežno dramo „Scellerata“, koja je prepolna humora, in napisana v jako elegantni obliki, završuje Rovetta prvo perijodo svojega književnega delovanja. „Scellerata“ se more že držati prelazom k romanu.

Skoro gotovo so se mu strastni konflikti in pusta proza v njegovih dramah pristudili, in postal je romansier — analitičar duše. „Dobro je delati, toda hočem se tudi zabavati“ — tako je motiviral svoj odstop od drame, ko je stopil pred publiko z romanom „Mater dolorosa“. Od vseh njegovih del je doživelo to največ izdaj (12), ali bolj vsled kurioznosti. Kot romansier je nadaljeval svoje delovanje s „Sott'acqua“, „Il processo Montegh“, „Il tenente dei Cancieri“, „Le lacrime del prossimo“ in dr. V tih delih je velik, osobito v opisovanju millieua in v psihološki analizi lic. Tu se je nekoliko ločil od

veristov in šel svojo pot, poskuša je, da opiše nalik Daudetu človeka v odnosu do ljubezni, v večni življenjski borbi, polni nasprotnih strasti. Hotel je markirati položaj pojedinca v svetu in vsvariti tipe („Le lacrime del prossimo“). Tudi v tem je prilično uspel. Zlasti pa je ugajala njegova objektivnost in njegovo umetnično razumevanje okolice, kakor tudi način, s kojim ume zainteresovati čitatelja.

Posebni uspeh njegovih romanov mu je vdahnil misel, da dramatizuje „Le lacrime del prossimo“. In tako je nastala drama „I Barbario“, od koje je osobito popularen postal prolog, znan pod naslovom „La spia“. Ta uspeh ga je obodril, ter se je zopet posvetil pisanju dram. Tako je nastala „Alla città di Roma“. Tu se je Rovetta zopet pokazal verista, kateri je navajen motriti okolo sebe samo pokvarjene in zlu udane ljudi. Zato je ta drama v dejanjih gotovo pretirana in prosta. A v kljub temu je dosegla izvanreden uspeh. Zdaj se je poprijel Rovetta opisovanja okolice „v pravi luči“. Plodovi tega dela so: „La Trilogia di Dorini“, „Marco Spada“ (kjer je poskusil opisati novinarje) in „Madame Fanny“. Vse te drame so bile lepo vzprejete, a najbolj je iznenadil Italijansko občinstvo s „I Disonesti“, „v kojim je prvokrat igral slavni Zacconi. Ona žalostna istina treh činov te drame je publiko — zmešala in uplašila.

Tu je Rovetta z mojsterskim peresom očrtal rane društva, pa je to tudi jedno od najboljših njegovih del. Nadaljevanje njegovega delovanja kot kritičarja in opisovalca socijalnih prilik je v romanu „La baranda“, kjer se z vso silo svoje satire obrača na razne špekulante in afariste, koji tolikim milijonom ljudij trujejo življenje. V isti smeri je tudi pisana „La realtà“.

Medtem se je Rovetta, kakor tudi d' Anunzio nasitil verizma in napisal v Bourgetovim duhu roman „Il primo amante“. To delo mu je posebno uspelo radi fine psihološke analize in bogatstva misli. Bourgetov upliv se opaža tudi v njegovih poznejših dramah: „Un ramo d' ulivo“ in „Il poeta“, (od leta 1897.). Te niso več pod vtisom brutalnega verizma, temveč so fini odraz sodobnih prilik in zadahnjene z nekimi višjimi idejami. Vredno je opomniti, da v njih ni nikake tendencije, koja je pri prejšnjih Rovettinih delih od velike važnosti. Rovetta je napisal tudi jedno historijsko dramo, iz početka tega stoljetja, „Principio di secolo“, pa se je že v tej otresel verističnih spon.

Girolamo Rovetta je delikaten romansier, originalen dramatičar. Njegovi romani in tudi nekatere drame ga izdajejo kot opisovalca raznih karakterjev. On kreira vedno žive, moderne ljudi. Rovetova satira je ostra ali iskrena in nepristranska. Slog mu je poln življenja, duha in elegancije. Drame se ne odlikujejo toliko po idejah kot po koloritu in živahnosti. Zaradi njegovega talenta, osobito kot dramatičarja, se od njega še mnogo pričakuje.

Bc.

